

LES IDEES DE JOHN MAYNARD KEYNES EN RELACIÓ A L'ECONOMIA POLÍTICA I EL CAPITALISME

Una classe amb els estudiants d'Història del Pensament Econòmic a la Universitat Autònoma de Barcelona

Dijous, 13 de desembre de 2018

MIQUEL RUBIROLA I TORRENT

A la memòria de Muriel Casals i Couturier professora d'aquesta Universitat Autònoma de qui vaig ésser company d'estudis a la promoció *iota* de la Facultat d'Econòmiques de la Universitat de Barcelona en els cursos 1962-1968

Bona tarda a tothom.

Permetin-me que les primeres paraules siguin de cordial salutació i, alhora, d'agraïment per la seva assistència. Un agraïment especial al professor Francesc Xavier López i Andrés per oferir-me la possibilitat de parlar avui amb vostès de les idees de John Maynard Keynes en relació a l'economia política i el capitalisme.

1.- A manera d'Introducció

A manera d'introducció al tema de les idees de John Maynard Keynes voldria expressar una convicció. És el meu parer que els grans pensadors, inclosos els economistes que més destaquen en la seva formació analítica, tenen tots una ideologia que defineix quines són les característiques bàsiques d'una societat en un moment històric concret. És a dir, la ideologia determina què destacar i on posar l'accent, què és important i què no ho és. Si aquest pensador es considera un científic utilitzarà un aparell analític que respongui a criteris gradualment exigents de consistència empírica i adequació al rigor, de manera que la teoria científica perfeccionarà la inicial i intuïtiva percepció dels fets.

Com vostès saben és un debat permanent a les ciències socials determinar de quina manera la visió ideològica es pot transformar en una teoria que pugui ésser considerada científica. El meu parer és que aquesta categoria d'anàlisi científica, no ha d'excusar-nos de fer explícits els camins que la ideologia sempre troba per penetrar en el model científic. La meua posició respecte al grau de ciència present en els models que interpreten la realitat social és que la ideologia sempre té capacitat per influir en el model científic i, per tant, sense una clara consciència d'aquest fet, l'anàlisi científica corre el risc d'ésser mera corretja de transmissió de la ideologia dominant.

Nosaltres avui donem més importància als interessos crematístics i als grups de pressió econòmics i polítics que no pas al poder de les idees. Aquesta valoració dels fets no era gens compartida per John Maynard Keynes. En el darrer paràgraf del llibre *La Teoria general de l'ocupació, l'interès i el diner* diu (cito textualment): "les

idees dels economistes i dels filòsofs polítics, tant si són correctes com si són equivocades, tenen més poder del que hom comunament es pensa. En realitat, el món és governat per poques coses més (que les idees). El homes pràctics que creuen estar totalment exempts de qualsevol influència intel·lectual, són generalment esclaus d'algun economista difunt. Els maníacs de l'autoritat, que senten veus a l'aire, destil·len llur frenesí d'algun mal escriptor acadèmic d'uns anys endarrera. Estic segur que hom exagera molt el poder dels interessos creats, comparat amb la implantació gradual de les idees. Certament, (una implantació de les idees) no pas de forma immediata, sinó al cap d'un determinat interval; perquè en el camp de la filosofia econòmica i política no hi ha gaires persones que estiguin influïdes per les noves teories un cop han passat dels vint-i-cinc o trenta anys, de manera que les idees que els funcionaris civils i els polítics, i fins i tot els agitadors, apliquen als esdeveniments corrents no és probable que siguin les més noves. Tard o hora, però, són les idees les que són perilloses per al bé i el mal, i no els interessos creats". Fins aquí la cita de Keynes. A partir d'ara esmentaré el llibre *La Teoria general de l'ocupació, l'interès i el diner* amb la denominació abreujada: *La Teoria General*.

La reflexió de Keynes en relació al poder de les idees no és cosa del passat; ans al contrari, té plena vigència i es fa palesa en el discurs dominant avui entre els economistes. Segons un estudi destinat a prendre el pols a les creences dels economistes nord-americans publicat l'any 2009 de títol *News Flash: Economist Agree* dirigit pel professor Greg Mankin -un autor conegut per un popular llibre de text de títol *Introducció a l'economia*- entre el 73% i el 93% dels economistes nord-americans consultats compartien les mateixes creences més enllà de les comprovacions empíriques contrastades en els models científics disponibles. El 93% dels economistes creu que establir un límit als lloguers redueix el volum i la qualitat dels habitatges, afirmació que no sempre és certa. El 93% creu que els aranzels i els impostos redueixen el creixement econòmic general, malgrat sabem que les restriccions al comerç en forma de graduació de l'obertura comercial no necessàriament redueixen sempre el creixement de l'economia. El 79% creu que establir un salari mínim incrementa l'atur entre els treballadors joves i els treballadors poc qualificats, malgrat és un fet que els salaris mínims no han de fer augmentar per força el nombre d'aturats involuntaris. El 90% afirma que la política fiscal en forma de retallades a la despesa pública té un impacte posterior estimulador en l'economia, opinió errònia basada en la fallàcia de la composició. Finalment, el 83% afirma que un dèficit elevat en el pressupost federal té efectes negatius sobre l'economia. Aquest estudi de Greg Mankin palesa que les creences van més enllà dels models que interpreten la realitat i que estan impregnades, com deia Keynes, d'idees d'economistes difunts i d'altres economistes contemporanis amb gran predicament acadèmic, hi afegeixo jo; aquests darrers influïts sovint per idees de passades.

Segons el meu parer, si volem fer bona feina en l'àmbit de la història del pensament econòmic hem de fer explícites les creences d'un autor i per assolir aquest objectiu és profitós considerar, en primer lloc, l'obra de l'autor en el seu context històric i biogràfic; i, a continuació, llegir directament els textos de l'autor estudiat i analitzar la relació entre les seves obres publicades en el decurs de la vida. A tall d'exemple, considero que resulta profitós llegir *Una investigació sobre la naturalesa i la causa de la riquesa de les nacions* d'Adam Smith tenint present el contingut de la *Teoria dels sentiments morals*. O llegir els *Principis d'Economia*

Política de John Stuart Mill amb un ull posat en els *Assaigs sobre la llibertat*. I pel que fa a John Maynard Keynes estimo que convé estudiar *La Teoria General* no només des de l'estela dels llibres més analítics com ara el *Breu Tractat sobre la reforma monetària* i els dos volums del *Tractat sobre el diner* si no també amb el llibre *Assaig de Persuasió* damunt la taula de lectura i el llibre *Assaigs Biogràfics* al costat.

Si apliquem aquesta manera de llegir un autor i volem comprendre què ha dit realment aquest autor ens adonarem que en el cas de grans economistes com foren Adam Smith, John Stuart Mill, Karl Marx o John Maynard Keynes- per esmentar-ne només quatre- l'anàlisi econòmica és una part de la seva filosofia ètica, social i política. En conseqüència, per no desvirtuar les teories econòmiques d'aquests autors hem d'assumir que és imprescindible tenir en compte la seva filosofia social i política i més encara considerar i entendre la seva filosofia ètica.

Allò que caracteritza als economistes que he nomenat és que en les seves idees hi domina una creença: l'economia política havia de facilitar allò que ells anomenaven una "civilització", en el sentit de fer possible una vida que segons ells pugui ésser qualificada de vida socialment digna, de vida bona, o de vida que val la pena d'ésser viscuda des del punt de vista col·lectiu, més enllà de les preferències individuals. És a dir, aquests autors tenen una idea d'una potencial "civilització ideal".

Aquesta qüestió de la idea d'una civilització ideal és molt important per comprendre les idees que té Keynes en relació al paper de l'economia política i respecte als problemes del capitalisme. Segons Keynes l'economia política és la disciplina que fa possible la prosperitat material la dimensió ètica de la qual és la civilització. En el brindis d'homenatge que la Royal Economic Society va oferir a Keynes l'any 1945, pocs mesos abans de morir, ell va dir: *"els economistes no són els custodis de la civilització; són els custodis de la possibilitat de civilització"*. És a dir, segons Keynes, la civilització no es pot definir només en base a paràmetres de progrés econòmic.

2.-Les dificultats per comprendre les idees de Keynes

Feta aquesta introducció voldria esmentar que comprendre bé la dimensió del pensament de Keynes és més difícil per a nosaltres del que fou per als seus contemporanis pel fet que nosaltres hem perdut moltes de les referències intel·lectuals, històriques i polítiques que foren pròpies de Keynes i específiques de la primera meitat del segle XX. En el món d'avui han desaparegut moltes de les característiques històriques de la primera meitat del segle XX i, en particular, la confrontació ideològica entre capitalisme i comunisme o amb d'altres sistemes econòmics totalitaris com el nazisme i el feixisme; una confrontació que va influir poderosament en les idees de Keynes.

Així mateix, des de la mort de Keynes el 1946 hem viscut una etapa d'aplicació de les idees de Keynes a mans dels economistes prokeynesians, segons teories i polítiques econòmiques que foren predominants entre 1945 i 1975 qualificades de "keynesianes" i que no coincidien amb allò que Keynes creia i defensava. Maluradament coneixem més un Keynes postkeynesià que no pas el Keynes

original. Això constitueix una altra dificultat per entendre bé allò que Keynes va realment dir.

També dificulta llegir correctament a Keynes el fet que entre 1975 i 2005 a partir de l'anomenat "Consens de Whashington", de les teories monetaristes i de les teories macroeconòmiques modernes, Keynes fou distorsionat i falsificat i és aquesta versió bescantada la que fou dominant al llarg d'aquells trenta anys.

La actual Gran Recessió del període 2007-2017 ha fet retornar algunes idees de Keynes però no pas les anàlisis més genuïnes del nostre autor. Per combatre la Gran Recessió que hem petit els governs occidentals varen recuperar només en el breu període setembre 2009-octubre 2010 la importància del concepte keynesià de la demanda efectiva, però el gruix de les idees essencials de Keynes ha restat del tot inaplicat. Més endavant de la classe em referiré a algunes d'aquestes idees determinants en el pensament de Keynes, entre elles la importància del concepte d'incertesa irreductible a probabilitats.

Vostès que són estudiants de la Historia del Pensament Econòmic coneixen el risc d'analitzar figures com Adam Smith o John Maynard Keynes a través de la mirada de l'economia moderna. Vostès saben que és una visió esbiaixada de l'obra d'Adam Smith presentar-lo com el profeta de l'interès propi i l'antecessor natural de l'economia de l'equilibri general. Pel que fa a Keynes vostès també saben que és un error llegir-lo des de les tesis de l'economia neoclàssica, error al qual hem referiré més endavant a la classe.

En el llibre de títol *Keynesianismos* publicat per Tibidabo Edicions, S.A. –editorial encapçalada per Antoni Comas artífex de la nova col·lecció "Una inmersión rápida" en castellà i de "Quick Immersions" en anglès, col·leccions dirigides pel professor Ferran Requejo- he tractat de conjurar els perills d'una mala lectura de les idees de John Maynard Keynes i volgut fer explícites les grans qüestions que varen plantejar el propi Keynes, els seus seguidors i els seus contraris, en relació a l'àmbit de l'economia política i dels sistemes econòmics, el capitalisme i el comunisme.

En el llibre també he narrat la confrontació entre keynesians i no keynesians en relació a les polítiques públiques que han d'aplicar els governs. En el llibre es recorden els debats que els economistes i altres estudiosos dels fets històrics varen dur a terme a la primera meitat del segle XX en relació al disseny que convé establir des de les institucions públiques per aconseguir estabilitat i creixement econòmic. Un debat que segueix en plena vigència encara a data d'avui.

El llibre *Keynesianismos* no és una biografia sobre John Maynard Keynes. Tanmateix, la biografia es una referència ineludible en un llibre que te per objecte explicar les idees keynesianes. Els fets històrics i els fets de la vida personal de Keynes s'esmenten per entendre millor aquestes idees. Keynes fou un home de vigorosa i peculiar personalitat dotat d'una extraordinària intel·ligència i capacitat de treball; amb una aptitud fora del comú per a la difusió de les idees i amb talent extraordinari per a l'escriptura. Capaç de predicament acadèmic a Cambridge, Anglaterra, i, alhora, directiu en empreses financeres, hàbil inversor a la City de Londres, assessor en el Ministeri d'Hisenda britànic, administrador del King's College i de la pròpia universitat de Cambridge, Keynes fou un economista amb nombrosos lectors arreu del món occidental, que va gaudir de proximitat a les més altes esferes de la política i del poder, tant britànic com internacional, esferes en les que va influir. Keynes fou també un ciutadà i un patriota britànic exemplar

promotor i amant de les arts escèniques i plàstiques, una característica vital molt important per entendre els seus escrits.

Al llarg dels seus 62 anys de vida entre 1883 i 1946 Keynes va experimentar la transformació radical d'un món marcat pel declivi de l'Anglaterra victoriana; la primera guerra mundial 1914-1918 i el dirigisme econòmic que ella va comportar; la revolució bolxevic d'octubre de 1917 i la conseqüent col·lectivització dels mitjans de producció amb la dictadura política de Lenin i Stalin; la Gran Depressió iniciada amb el crac de Wall Street el 24 d'octubre de 1929; l'inici de la creació de bancs centrals estatals a nombrosos països amb la finalitat de dirigir la política monetària i supervisar els sistemes financers; el *New Deal* del president nord-americà Franklin Delano Roosevelt; l'abandonament del patró-or a favor d'un sistema de fluctuacions entre les divises nacionals; l'embranzida del nazisme a l'Alemanya de Hitler, el feixisme a l'Itàlia de Mussolini i el franquisme a Espanya a les dècades de 1930 i 1940; la segona guerra mundial 1939-1945 i els acords sobre el nou ordre econòmic i financer internacional que es varen establir a Bretton Woods, acords que varen donar lloc a la creació del Fons Monetari Internacional i del Banc Mundial. Keynes va tenir un protagonisme destacat en aquests acords de Bretton Woods però sense aconseguir imposar la seva visió sobre allò que ell creia que convenia establir per intentar assegurar un futur per el capitalisme. Sobre les propostes de Keynes a Bretton Woods en faré una breu referència a l'apartat novè.

El llibre *Keynesianismos* també explica què va passar amb les idees keynesianes, és a dir com es varen traslladar aquestes teories a la política econòmica. Sabem que les idees arriben a l'arena política a través d'un complicat procés. En el cas de les idees econòmiques aquestes acostumen a néixer en tractats publicats per economistes majoritàriament acadèmics i professors d'universitat. Els economistes acadèmics traslladen les seves teories als col·laboradors i deixebles els quals parlen de les tesis d'aquests autors i de les seves idees quan fan docència i quan publiquen a les revistes acadèmiques. Aquestes teories es filtren paulatinament als mitjans de comunicació i arriben a la política. Finalment les idees es transformen en polítiques públiques més o menys coincidents amb les tesis originals i la seva aplicació esdevé condicionada pels propis programes polítics governamentals en el moment històric de la seva concreció.

Aquest procés permet entendre perquè el keynesianisme de Keynes que explico al llibre és diferent a l'anomenat keynesianisme neoclàssic; és diferent al keynesianisme partidari de l'acceleració del creixement i és diferent, també, a la política econòmica keynesiana que es va aplicar durant la fase socialdemòcrata del keynesianisme al llarg de les dècades de 1960 i 1970. Per això el llibre s'ha titulat en plural: *Keynesianismos*. Com deia fa un instant, els lectors del llibre poden constatar que les idees de Keynes no són les que es varen popularitzar a la dècada de 1960 i 1970 ni les que foren divulgades i àdhuc desacreditades i ridiculitzades a la dècada de 1980 i 1990.

En resum, en el llibre *Keynesianismos* he considerat la influència intel·lectual d'economistes i filòsofs en les idees de Keynes; he donat valor a aquestes idees i sobretot a les del propi Keynes un cop passades pel seu sedàs mental. He considerat les referències intel·lectuals de Keynes pel que fa a la concepció del món que li es pròpia i he donat la paraula al propi Keynes a partir d'àmplies cites literals dels seus escrits.

3.- Dues visions de l'economia política

Al meu entendre, per comprendre bé les idees de Keynes és imprescindible anotar que ell considera l'economia política com un procés institucionalitzat d'interacció de l'home i el seu entorn natural i social, interacció que és tradueix en la producció de bens i serveis per permetre la satisfacció de les necessitats humanes. Aquesta visió de l'economia és completament distinta de la visió de l'economia considerada com la disciplina que estudia els recursos escassos susceptibles d'usos alternatius. Segons aquesta darrera visió de l'economia allò que determina la funció dels economistes és l'acció eficaç sobre els recursos que sempre són escassos per definició.

Som davant de dues visions completament diferenciades de l'economia política; dues visions que caminen en paral·lel i que no es poden trobar mai. La definició que figura en els manuals moderns d'economia segons la qual *"l'economia estudia com les persones elegeixen utilitzar els recursos limitats o escassos per intentar satisfer el seus il·limitats desitjos"* és una definició a les antípodes de la concepció que té Keynes de l'economia política.

Per a Keynes resoldre el problema econòmic te a veure amb els mitjans per satisfer les necessitats de la comunitat humana. Keynes a l'assaig *Economic possibilities for our grandchildren* -que tradueixo per *Perspectives econòmiques per els nostres nets*- distingeix entre necessitats absolutes i necessitats relatives. Keynes escriu: *"És cert que les necessitats dels éssers humans semblen insaciabls. Però es divideixen en dues menes: les necessitats absolutes, que experimentem qualsevulla que sigui la situació dels nostres semblants, i les (necessitats) relatives, que experimentem només si la seva satisfacció ens eleva i ens fa sentir-nos superiors a ells (a els altres éssers humans). Les necessitats de la segona classe, que satisfan el desig de superioritat, poder ésser veritablement insaciabls, ja que quan més alt és el nivell general, majors són (les necessitats relatives). Però això no s'esdevé així amb les necessitats absolutes. Podem assolir aviat, àdhuc fins i tot sense adonar-nos, un punt en el qual aquestes necessitats (les absolutes) seguin satisfetes, i aleshores preferim dedicar les nostres energies a finalitats no econòmiques"*.

Segons la teoria econòmica neoclàssica referida a la dinàmica del consumidor aquesta distinció de Keynes entre necessitats absolutes i necessitats relatives no és acceptable. Diu la teoria del consumidor que l'home a més de necessitats té tota una àmplia gama de desitjos que satisfà consumint més i més bens en quantitat cada vegada superior. En el rovell de l'ou de la teoria econòmica neoclàssica hi ha la discussió entre la importància de l'efecte-renda i el de l'efecte-substitució en relació a l'arbitratge treball/oci. Aquesta teoria està basada en l'home com a consumidor "natural" fora d'una estructura social determinada. La seva defensa de la infinitud de les necessitats, també de les necessitats absolutes, reposa en una concepció antropològica particular allunyada del tot de la concepció que Keynes té l'home, dels seus desitjos i necessitats. Per això ambdues visions de l'economia no poden coincidir mai en els seus plantejaments bàsics.

Són molts els economistes que no comparteixen la visió antropològica de l'home segons la teoria econòmica neoclàssica i que són més propers a les tesis de Keynes sobre l'economia política. La conclusió d'aquests economistes és que els problemes que es presenten en la resolució de les necessitats absolutes són problemes que no

es produeixen a causa de la insuficiència en la producció de béns i serveis. Segons aquests economistes els governs de tots els països occidentals i d'àmplies zones del món no occidental poden establir sistemes polítics que donin a tots els seus habitants les eines per a alimentar-se, vestir-se i allotjar-se dignament. El que falla no és la producció tècnica de mercaderies i l'eficàcia en els serveis, sinó «*l'arbitrària i poc equitativa distribució de la riquesa i dels ingressos*», com denunciava Keynes en el darrer capítol de *La Teoria General*.

L'economista Harry Johnson va publicar l'any 1960 un article titulat «The political economy of opulence» ('L'economia política de l'opulència'), en el qual remarca que «*vivim en una societat rica i, tanmateix, continuem pensant i actuant com si habitéssim en una societat pobre*». Aquesta distorsió de visió que esmenta Harry Johnson i del qual també han parlat molts altres economistes com ara John Kenneth Galbraith a *The affluent society* (*La societat opulenta*) publicat l'any 1958 o Fred Hirsh a *Social limits to growth* (*Els límits socials al creixement*) publicat l'any 1976, és una distorsió que condiona i contamina l'anàlisi econòmica. Si l'escassetat ens acompanya sempre aleshores l'eficiència, l'ús òptim dels recursos escassos, serà també sempre inqüestionable. L'economia com a ciència que estudia el comportament humà en la relació entre les finalitats i els mitjans escassos susceptibles d'usos alternatius esdevé una ciència imprescindible, com ja va destacar de manera brillant Lionel Robbins en el seu llibre *An essay on the nature and significance of economic science* ('*Un assaig sobre la natura i el significat de la ciència econòmica*'), publicat l'any 1932.

Respecte a aquesta qüestió de la naturalesa i el significat de la ciència econòmica, és convenient recordar que l'economia política no sempre ha estat centrada en l'estudi dels mitjans eficaços per a assolir finalitats respecte a les quals els economistes no tenen res a dir-hi. Per a Alfred Marshall, per exemple —i per no retrocedir més endarrere i referir-nos a Adam Smith, a Thomas Robert Malthus o a John Stuart Mill— l'economia era «*l'estudi dels requisits materials del benestar*» i la definició de *benestar* incorporava la noció aristotèlica i cristiana de la riquesa concebuda com un mitjà per a assolir una finalitat. Keynes comparteix aquesta visió de l'economia política dels economistes clàssics, i per això la recerca permanent de la riquesa com una finalitat en si mateixa era per a Keynes una descomunal insensatesa.

La lectura de l'assaig de Keynes *Perspectives econòmiques per els nostres nets* permet retenir la idea de que les necessitats de base són finites i, per tant, són necessitats susceptibles d'ésser ateses mitjançant una producció suficient. És la interacció social entre individus la que comporta necessitats relatives, necessitats que són infinites, i és el capitalisme com a sistema polític qui les incentiva, de tal manera que aquest sistema no té mai final.

Segons el meu parer, la concepció moderna de l'economia política com la disciplina de l'elecció suposadament racional entre recursos escassos per a satisfer desitjos il·limitats bloqueja la comprensió dels escrits i el pensament de Keynes. Hem d'abandonar, doncs, bona part de la teoria econòmica dominant, com ara les teories de l'elecció racional, les teories del mercat eficient i les teories del cicle econòmic real si volem intentar comprendre la posició ideològica de Keynes.

4.- Els valors morals que cohesionen les societats.

Voldria destacar ara que quan Keynes analitza la realitat econòmica posa l'accent en els valors morals que cohesionen o fracturen les societats. A tall de defensa de la meua tesi citaré tres paràgrafs significatius de tres llibres de Keynes que ens poden servir de referència.

En el seu primer llibre d'èxit de títol *Les conseqüències econòmiques de la pau* publicat l'any 1919, on protesta de manera vehement contra el contingut del Tractat de París signat a Versalles, Keynes escriu en el segon capítol de títol "Europa abans de la guerra": *"Europa estava organitzada social i econòmicament per assegurar la màxima acumulació de capital. Si be hi havia una certa millora continuada en les condicions de la vida corrent de la massa de la població, la societat consentia que la major part dels ingressos anés a parar a mans de la classe social menys disposada a consumir-los. Els nous rics del segle XIX no estaven fets per a grans despeses i preferien el poder que els proporcionava la col·locació del diner als plaers de la despesa immediata. Precisament la desigualtat (en cursiva en el text) en la distribució de la riquesa era la que de fet feia possible aquelles vastes acumulacions de riquesa física i d'augment de capital que distingien aquella època d'altres (etapes històriques). (...) Era permès als capitalistes emportar-se la major part del pastís econòmic però aquest poder anava acompanyat del deure d'estalviar. Aquest deure d'estalviar constituïa la novena part de la virtut i l'augment del pastís fou objecte de veritable religió".*

Els historiadors de l'economia coincideixen amb Keynes en assenyalar que l'economia del segle XIX obtenia la cohesió social a partir d'una adhesió col·lectiva a determinats valors basats en la moral victoriana i en base a una psicologia de la societat que valorava l'acumulació dinerària i la virtut de l'estalvi, així com l'acceptació conformada de les desigualtats en el repartiment de la riquesa; tot plegat suportat pel respecte obligat envers les jerarquies socials.

Keynes va saber veure que no només la guerra va ser la causa de l'empobriment d'Europa. Abans de 1914 l'anomenat miracle econòmic victorià depenia dels mecanismes de cohesió social descrits i del fet de l'extensió del lliure comerç, de l'eliminació de traves a la competència i d'una especialització dels països, sobretot a Europa, en el marc d'una economia relativament global. La guerra va posar al descobert la ruptura d'aquest món econòmic que iniciava una globalització i aquesta ruptura va començar a erosionar l'esperança en qualsevol progrés automàtic. Keynes a la dècada de 1920 ja té una aguda consciència de la imprescindible necessitat de posar en el primer pla dels diagnòstics polítics la importància de l'economia i de destacar el pes dels valors morals que faciliten la cohesió social i que orienten els resultats de l'economia productiva.

Faré ara una cita d'un altre llibre de Keynes de títol *Breu tractat sobre la reforma monetària* publicat l'any 1923. Escriu Keynes: *"Cap home enèrgic consentirà continuar sentin-se pobre si suposa que els altres homes s'han enriquit amb especulacions que han tingut èxit. La transformació del comerciant i de l'empresari en especulador suposa un cop dur pel capitalisme ja que destrueix l'equilibri psicològic que permet l'existència continuada d'avantatges desiguals. La doctrina econòmica dels beneficis normals, subconscientment adoptada per tothom, és una*

condició necessària per la justificació del capitalisme. Només es pot fer costat a l'home de negocis en la mesura que els seus beneficis semblin guardar relació amb l'aportació que la seva activitat procura a la societat". Fins aquí la cita.

I, finalment, faré una tercera cita aquesta del llibre de 1925 de títol *Les conseqüències econòmiques del senyor Churchill*. Aquest llibre és un model de la millor prosa de Keynes, una prosa que combina el nivell de rigor analític que ell s'exigia a si mateix amb el to moral inquisitiu que formava part de les seves creences polítiques.

En aquest llibre Keynes va ser molt clar respecte als costos socials que comportaria la pèssima decisió de retornar al patró-or des de l'equivalència lliure esterlina/dòlar d'abans de la guerra. En les circumstàncies de retorn al patró-or, que comportaven un 10% de sobrevaloració de la lliura esterlina respecte al dòlar, els empresaris que actuaven en els sectors exportadors afectats proposaven solucionar el problema amb una dràstica reducció dels salaris dels obrers. Escriu Keynes: *"En aquestes circumstàncies els propietaris de les mines de carbó proposen que la bretxa (entre importacions i exportacions) hauria de salvar-se a partir d'una reducció dels salaris, independentment d'una reducció en el cost de la vida; és a dir, reduint el nivell de vida dels obrers. Ells (els obrers) han de fer aquest sacrifici per afrontar circumstàncies de les que de cap manera són responsables i que no poden controlar"* (es refereix *"als "ajustaments fonamentals" dissenyats pel Tresor i el Banc d'Anglaterra per satisfer la impaciència dels pares de la City per salvar la moderada bretxa entre 4,40 i 4,86 lliures/dòlar"*). I prossegueix Keynes: *"Estem a meitat de camí entre dues teories de la societat democràtica. Una sosté que els salaris han de fixar-se en referència a allò que és "equitatiu" i "raonable" també entre les classes socials. L'altra teoria, la del monstre econòmic, defensa que els salaris s'han d'establir mitjançant la pressió econòmica; en altres paraules, els salaris s'han de fixar pels fets durs doncs la nostra immensa màquina ha de funcionar a tota pressió, atenent només al seu equilibri com un tot i sense prestar atenció a les conseqüències ocasionals per a grups d'individus"*. I continua escrivint: *"El patró or amb la seva dependència de la pura sort, la seva fe en els "ajustos automàtics" i el seu oblit general dels aspectes socials, és un símbol i un ídol essencial dels qui es troben a la sala de comandament de la màquina (econòmica). Crec que ells són immensament irreflexius en el seu oblit, en el seu vague optimisme i en la seva confortable creença de que mai passa res veritablement seriós. Nou de cada deu vegades no passa res realment seriós: simplement una petita calamitat per els individus i per els grups. Però correm un risc la dècima part de les vegades i és a més un risc absurd. Correm un risc si continuem aplicant els principis d'una economia que es va desenvolupar sota les hipòtesis del laissez-faire i la lliure competència ja que la societat està abandonant ràpidament aquestes hipòtesis"*. Fins aquí aquesta cita del text *Les conseqüències econòmiques del senyor Churchill*.

D'aquesta cita voldria destacar que Keynes qualifica de "teoria del monstre econòmic" aquella teoria tant assentada avui segons la qual el greu problema de l'atur involuntari es soluciona deixant que el treball humà sigui una mercaderia que fluctua segons la llei de la oferta i la demanda en un mercat laboral sense cap regulació.

Les tres cites que he utilitzat dels llibres *The economic consequences of the peace* (1919), *A track on monetary reform* (1923) i *The economic consequences of Mr.*

Churchill (1925) mostren una visió de l'economia política centrada en la importància dels valors morals que cohesionen una societat; visió que dona importància als pactes socials entre els agents que actuen en l'economia amb la participació dels governs democràtics. Per a poder reeixir en l'objectiu de la participació que estableixin els governs democràtics a partir dels pactes socials, Keynes indica que aquesta participació requereix ésser orientada des de l'anàlisi econòmica tal com ell entenia aquesta anàlisi. Keynes reclamava als polítics una atenció especial als valors morals que configuren la cohesió social; i, en especial, reclamava als economistes una permanent reflexió sobre les nostres creences al voltant de les virtuts i els defectes de la societat de mercat. Volia que hi hagués una combinació entre allò que ell en deia l'"art de governar" i les aportacions de la ciència econòmica, que en el seu cas era economia política.

5.- El problema polític fonamental de la humanitat.

Segons el meu parer, ajuda a comprendre les idees de Keynes tenir present que tota la seva obra i en particular l'aparell analític desplegat en els escrits més analítics, sobretot a *La Teoria General*, (tota la seva obra, dic) està orientada a trobar solucions al problema que ell va qualificar com "el problema polític fonamental de la humanitat".

En el text de 1926 de títol *Liberalisme i Laborisme* Keynes afirma que "*el problema polític fonamental de la humanitat consisteix en combinat tres dimensions: eficiència econòmica, justícia social i llibertat individual.* (Adonem-nos que Keynes parla de llibertat individual no només de llibertat política). Segons Keynes: "*La primera (l'eficiència econòmica) precisa de la crítica, la prudència i el coneixement tècnic; la segona (la justícia social) (requereix) un esperit desinteressat i entusiasta que mostri afecte envers l'home ordinari; la tercera (la llibertat individual) (reclama) tolerància, amplitud de mires, valoració de les excel·lències de la diversitat i de la independència; (en una paraula) tenir un esperit que per damunt de totes les coses prefereix donar oportunitats lliures a allò que és excepcional i ambiciós*".

Insisteixo en que, segons el meu parer, tota l'obra de Keynes està orientada a trobar la manera de combinar eficiència econòmica, justícia social i llibertat individual. I remarco que aquest problema polític de primera magnitud que Keynes destacava ara fa noranta-dos anys, continua vigent i és el repte més important que tenen plantejades les societats que gaudeixen de democràcia política, estat de dret i economia de mercat.

No hi ha dubte de que intentar resoldre aquest problema polític fonamental és un repte d'una enorme complexitat. Conciliar els tres principis fonamentals no és una labor fàcil. L'eficàcia econòmica en forma de creixement de la riquesa material, requereix en el capitalisme llibertat de mercat econòmic i de formació de preus, fet que comporta sovint (tot i que no sempre) una diferència en la disposició de les rendes monetàries i en els recursos econòmics en mans de particulars i empreses. La democràcia política comporta la regla del joc de la igualtat en forma "d'un home un vot" però no estableix per si mateixa la igualtat de d'oportunitats i menys encara la igualtat de resultats. L'Estat de dret comporta la separació entre poders, el legislatiu, el judicial i l'executiu, però no sempre garanteix la democràcia i l'*habeas corpus*. L'Estat de dret no sempre garanteix la justícia i menys encara la

igualtat econòmica i social. Així doncs, les tensions entre mercat econòmic, democràcia política, justícia socioeconòmica i drets humans són paleses en el si dels sistemes polítics en els quals predomina el liberalisme o el capitalisme de mercat, que és com definim les societats en les quals nosaltres vivim ara.

Si la lògica estricta del mercat econòmic no serveix necessàriament per reforçar la democràcia política o per aconseguir una major justícia social; si la lògica de la democràcia representativa no afavoreix per si mateixa la justícia social; si la lògica de l'Estat de dret no garanteix que un mercat econòmic sigui eficient de manera automàtica; si aquestes tres lògiques topen entre si, la pregunta que hem de plantejar-nos és: com podrem construir societats lliures que fomentin un capitalisme realment democràtic, equitatiu i just?. Atès que les experiències històriques del feixisme i del comunisme no poden ser una guia per respondre a aquesta pregunta, la resposta és l'anomenat "*pluralisme de valors*" en el si de la "*societat oberta*". En el cas de Keynes aquest pluralisme de valors es concretava en una "*via intermèdia*", un camí del mig entre el socialisme dirigista i el capitalisme *laissez-faire*.

La definició de Keynes del problema polític fonamental contrasta amb la posició ideològica de Hayek i sabem que la controvèrsia Keynes-Hayek ha definit tota la teoria econòmica moderna des de la dècada dels anys trenta i quaranta del segle passat fins a l'actualitat. Allò que els economistes sempre tenim damunt la taula és aquesta qüestió de la comptabilitat o no entre eficiència econòmica, justícia social i llibertat individual.

En el capítol tercer del llibre *Keynesianismos* de títol "Una revolució conceptual en la teoria econòmica" hi analitzo precisament les dues visions diferents de l'economia política segons la visió de Hayek i segons la de Keynes. Per apuntar, només a títol de guia, quina és la diferència entre aquestes dues visions citaré textualment del magnífic llibre *Camí de Servitud* de Hayek publicat el 1944 les frases següents: "*L'economia de mercat és la manera més eficient d'organitzar la producció i l'intercanvi (de bens i serveis) i qualsevol alteració de la regla estricta del mercat, porta destrucció de la llibertat econòmica i reducció del nivell de vida*" (...) "*Hem d'afrontar el fet -escriu Hayek- que la preservació de la llibertat individual és incompatible amb la satisfacció plena de les nostres visions de política distributiva*". A la dècada de 1970 Hayek va fer un pas endavant més radical, més restrictiu, i va dir que "*el punt més essencial que ha de ésser remarcat és que la justícia social només té sentit com a concepte en una economia centralment planificada, però és inaplicable als resultats d'un procés espontani*". En el llibre de l'any 1976 de títol significatiu *El miratge de la justícia social* escriu Hayek amb contundència: "*l'expressió justícia social no té cap mena de sentit quan s'aplica a una societat d'homes lliures*". (Veure el segon volum de *Dret, legislació i llibertat*, 1973/1979).

Aquest parer de Hayek s'ha imposat en la visió actual del discurs econòmic i una gran majoria d'economistes creu que existeix una incompatibilitat radical entre eficiència econòmica i distribució de les rendes en forma de justícia social. Per a molts economistes l'afirmació de Hayek segons la qual l'economia de mercat és la manera més eficient d'organitzar la producció i l'intercanvi, i qualsevol alteració de la regla estricta del mercat porta destrucció de la llibertat i reducció del nivell de vida, és una afirmació plena de validesa.

La visió del liberalisme que defensava Hayek ha quallat a fons en l'àmbit de l'economia moderna i a tall d'exponent destacat d'aquest discurs podem citar a Robert Lucas, premi Nobel d'Economia l'any 1995 i màxim exponent de "la teoria de les expectatives racionals". Lucas ha escrit: *"Focalitzar-se en temes de repartiment de rendes és una de les tendències més nefastes, més seductores i més tòxiques de l'anàlisi econòmica. (...) L'augment de benestar no té res a veure amb cap distribució directe de recursos dels rics als pobres. Les possibles maneres de millorar la vida de les persones pobres no valen res en comparació amb la il·limitada capacitat d'augmentar la producció"*. Fins aquí la cita de Lucas.

Allò que vull destacar en aquest moment de la classe és que Keynes té una visió de la economia política radicalment diferent a la de Hayek. En un text de títol *El final del Laissez-faire* publicat el 1926 Keynes escriu: *"el capitalisme sàviament portat pot esdevenir probablement (la forma social) més eficient per atènyer finalitats econòmiques que cap altre sistema alternatiu que puguem tenir present. Però aquesta afirmació és molt discutible. El nostre problema –diu Keynes– és endegar una organització social tant eficient com sigui possible sense ofendre allò que concebem com la nostra manera satisfactòria de viure"*.

Segons Keynes per endegar una organització social tant eficient com sigui possible sense ofendre la nostra manera de viure s'ha de poder comptar amb un "art de governar" basat en les doctrines de l'economia política i això comporta decisions polítiques que han d'anar acompanyades d'un pensament que sigui "analític" però alhora aquest pensament ha d'estar presidit per una filosofia "ètica" ("ciència que tracta de la moral i de les obligacions de l'home", segons el significat figuratiu del diccionari Pompeu Fabra).

Una filosofia ètica que permeti dibuixar com ha d'esser una organització que valgui la pena per a tota la comunitat humana, més enllà dels desitjos individuals concretats en la forma particular que cadascun de nosaltres consideri convenient; és a dir, més enllà del que "concerneix els costums, actes i pensaments humans respecte a llur bonesa o malesa", també segons el mateix diccionari Fabra. És bàsic comprendre que segons Keynes és imprescindible que tinguem a disposició del nostre discurs un coneixement de les coses tal com són que estigui fonamentat en bases científiques, però alhora ha d'esser un coneixement que no al·ludeixi a parlar de com orientar la vida econòmica cap allò que ell qualifica de: *"raonable, just i bo"*. És a dir, Keynes apunta a una "civilització ideal", idea que ja he esmentat a la Introducció.

Per comprendre l'obra de Keynes hem de tenir present que les seves anàlisis i les seves propostes volen donar respostes a preguntes com ara: "¿Per a què serveix l'economia? ¿Quina relació existeix entre l'activitat econòmica i la "Vida Bona" (en majúscules)? ¿Quanta prosperitat necessitem per viure *"sàviament, acceptablement i bé"*. Aquestes preguntes que, com dic, foren matèria de reflexió permanent en la ment de Keynes ara són preguntes qualificades de sobreres i àdhuc d'inconvenients pel que fa al desenvolupament de la disciplina de l'economia política considerada "científica" (i dic científica entre cometes).

Per comprendre la visió de Keynes sobre la "vida bona"; la "vida decent" o la "vida que val la pena de viure", ens ajuda saber que aquesta visió estava molt influïda per la filosofia del seu contemporani George Edward Moore qui va publicar el llibre *Principia Ethica* l'any 1903 quan Keynes tenia vint anys. Keynes explica

aquesta decisiva influència de la filosofia de Moore en un text de títol *Les meves primeres creences*, text inèdit en vida de Keynes i que ell va llegir davant els amics del “grup de Bloomsbury” el 1938, dos anys després de publicar *La Teoria General*. Recordem que entre els membres amb més relleu intel·lectual del group de Bloomsbury destaquen el biògraf i historiador Lytton Strachey; el novel·lista E. M. Foster; la pintora Vanessa Bell i la seva germana l'escriptora Virginia Woolf; el pintor Duncan Grant; els crítics d'art Clive Bell i Roger Fry; i Leonard Woolf, editor, teòric de la política i marit de Virginia.

L'assaig *Les meves primeres creences* és un text on és fa palesa la idea de que el desig humà té una finalitat última, té un *telos* com deien els grecs; l'home té un afany de realització que va més enllà del mer progrés material i de l'obsessió per guanyar diners. Keynes entenia el progrés econòmic com un potencial apte per a facilitar alliberament de les persones; alliberament que hauria de permetre disposar de temps lliure i aplicar a les experiències de la vida els criteris de la filosofia ètica de Moore.

Així, doncs, per comprendre què ens diu Keynes hem d'anotar que el nostre autor va reflexionar sobre la funció de l'economia política a partir d'una concepció de la vida reeixida i per això allò que ell anomenava “les arts de la vida” són bens desitjables en si mateixos; bens que l'home ha de recercar per gaudir d'una vida bona. És a dir, Keynes defensava que l'activitat econòmica havia de ser el mitjà per assolir una vida basada en el lleure creatiu, la qualitat vital en les relacions humanes, la pràctica de l'art i el gaudi de la cultura.

D'acord amb el que he exposat fins ara una de les conclusions que podem obtenir de la lectura de l'obra de Keynes és que l'economia política no pot constituir una finalitat en si mateixa. L'obra de Keynes ens recorda que si la disciplina econòmica es tanca sobre si mateixa i defensa un utilitarisme individualista que nega qualsevol altre dimensió humana, aquest cloure'ns en la nostra disciplina pot convertir el discurs dels economistes en quelcom perillós i inquietant. Perillós i inquietant perquè com diu Robert Skidelsky – l'autor que ha escrit la més extensa biografia de Keynes i que coneix a fons la seva obra- el discurs de molts economistes esdevé “*un formidable projecte per reconvertir a la humanitat en gent que creu en les coses que els economistes creuen de la humanitat*”.

Keynes en el seu magnífic assaig biogràfic sobre Thomas Robert Malthus publicat al llibre *Assaigs Biogràfics*, va escriure entre dos llargs paràgrafs, una frase molt curta i lapidària, frase destacada entre dos punts i apart. La frase diu: “*Economics is a very dangerous science*”. Si dispeno de temps, al final de la classe parlaré del paper que Keynes ens reservava als economistes i tornaré a referir-me a per què Keynes afirma que l'economia pot ésser una ciència molt perillosa.

6.- La visió de Keynes dels problemes en el capitalisme.

Un cop explicada en forma de breu síntesi les idees de Keynes en relació a l'economia política i a l'espera de poder referir-m'hi de nou al final de la classe, voldria ara endinsar-me en la visió de Keynes dels problemes en el capitalisme i destacar que ell era molt crític amb les característiques d'aquest sistema social. A tall d'exemple d'aquesta crítica citaré, en primer lloc, diversos paràgrafs: uns de l'assaig *¿Sóc un liberal?* de 1925 i un altre paràgraf de l'assaig de títol *L'autosuficiència nacional* publicat l'any 1933, tres anys abans de la publicació de *La Teoria General*. Quan acabi aquestes referències parlaré d'alguns aspectes de l'anàlisi econòmica de Keynes en el llibre *La Teoria General*.

En el text de títol interrogatiu *¿Sóc un liberal?* de 1925 Keynes descriu el sistema capitalista, en paraules textuais, com *"un sistema absolutament irreligiós, desposseït de solidaritat interna, sense gaire civisme, sovint, encara que no sempre, un simple conglomerat de posseïdors i de gent mancada de béns materials obsessionada en aconseguir acumular-ne"*. Segons el seu parer, també en paraules textuais, *"aquest sistema (capitalista) per a poder sobreviure ha de tenir no només un èxit moderat si no que ha d'esdevenir un sistema immensament reeixit (pel que fa als resultats econòmics)"*. Hi ha en aquestes dues cites la remarca que el capitalisme ha d'obtenir sempre i en tot moment èxit econòmic ja que no disposa de mecanismes de cohesió social sòlids ni compta amb valors ètics remarcables.

En el text de títol *L'autosuficiència nacional* Keynes afirma que el capitalisme individualista que s'ha imposat des del segle XIX genera misèria, deixa fora de la societat als sense treball i destrueix la naturalesa i el medi ambient. Escriu: *"aquest sistema no és un èxit social ni polític i no és possible admirar-lo ja que està mancat d'intel·ligència, de bellesa (amb b alta), de justícia i de virtut i, per altra banda, no dona els resultats desitjats. En una paraula, (el capitalisme és un sistema que) no ens agrada i estem començant a rebutjar-lo. Però quan ens preguntem què hi posem en el seu lloc, ens quedem enormement perplexos"*.

A l'any 1933 Keynes parla de perplexitat pel fet que a la dècada de 1920 i a inicis de la de 1930 ell no disposava encara d'una teoria econòmica pròpia explicativa del funcionament del capitalisme, si be des de la publicació el 1919 del llibre *Les conseqüències econòmiques de la pau* ja tenia una clara visió del problema que presenta el capitalisme tal i com hem pogut copsar en la cita que he fet d'aquest llibre. Keynes havia publicat l'any 1923 el *Breu tractat sobre la reforma monetària* i el 1930, set anys després, els dos volums del monumental *Tractat sobre el diner*, una obra molt destacada en la seva bibliografia. Nogensmenys ell no estava satisfet de l'aparell analític desplegat en aquestes obres en les que interpretava el funcionament de l'economia capitalista. Hauria d'esperar a la publicació de *La Teoria General* el febrer de l'any 1936 per considerar que l'aparell analític que s'hi desplega i les consideracions de filosofia política que s'hi formulen, són adients i poden considerar-se satisfactòries per a l'anàlisi dels fets.

Convé dir que Keynes era un geni que tenia una extraordinària seguretat en si mateix. És famosa la carta que el dia 1 de gener de 1935 va escriure al seu amic l'escriptor Georges Bernard Show, carta en la qual li deia: *"per entendre el meu estat d'ànim actual es bo que sàpigues que estic escrivint un llibre sobre teoria econòmica que crec que revolucionarà en profunditat la manera com en el món es*

pensen els problemes econòmics. Una revolució (teòrica) que es farà real no pas de manera immediata si no en el decurs dels deu propers anys. Quan la meua nova teoria econòmica hagi estat degudament assimilada i barrejada amb els sentiments i les passions, no puc preveure quin impacte tindrà en les conductes i en els negocis. Però hi haurà un gran canvi i, en particular, els fonaments ricardians del marxisme seran enderrocats". Fins aquí la cita de Keynes.

D'aquesta cita voldria destacar l'expressió "quan la meua teoria econòmica hagi estat degudament assimilada i barrejada amb el sentiments i les passions" ja que aquesta afirmació és un perfecte exemple de com Keynes vivia la importància de la teoria econòmica un cop es converteix en doctrina política. Parla d'una teoria degudament barrejada amb els sentiments i les passions. A *La Teoria General* hi consta una esplèndida concreció d'aquesta manera de veure les coses precisament referida a la teoria econòmica de David Ricardo. Paso a explicar perquè segons Keynes va triomfar la doctrina dels seguidors de David Ricardo.

En el capítol III de *La Teoria General* de títol "El principi de la demanda efectiva" Keynes escriu: *"la contundència de la victòria dels ricardians té quelcom de curiositat i de misteri. Segurament es degué a un complex d'adequacions de la doctrina al moment històric al qual fou projectada. Suposo que el fet que assolís conclusions força diferents del que hauria esperat una persona normal sense instrucció, augmentà el seu prestigi intel·lectual. Que el fet que els seus ensenyaments, traslladats a la pràctica, fossin austers i sovint desagradables, li concedí virtut. Que el fet que (la doctrina ricardiana) estigués adaptada a suportar una superestructura lògica vasta i consistent, li donà bellesa. Que el fet que aconseguís explicar moltes injustícies socials i aparents crueltats com un incident inevitable específic d'un model de progrés, i que l'intent de canviar aquestes coses tingués, en conjunt, més possibilitats de fer més malt que bé, li conferiren autoritat. Que el fet que proporcionés algun tipus de justificació a la llibertat d'acció del capitalista individual, li atragué el suport de la força social dominant que hi havia darrera l'autoritat".* Fins aquí la cita de Keynes.

Si recuperem el fil argumental del que estic explicant, la carta a George Bernard Shaw confirma que abans de publicació de *La Teoria General* Keynes encara no havia desplegat una investigació en base a les eines de la teoria econòmica que ell podés considerar satisfactòria, però ja tenia una visió molt clara dels problemes en el capitalisme. Paso ara a explicar com definia Keynes els problemes del capitalisme i ho faré des de la seva visió que ell tenia del comunisme i dels sistemes totalitaris.

Keynes va visitar Rússia en tres ocasions, els anys 1925, 1928 i 1936 acompanyat de la seva muller la ballarina russa Lydia Lokopova i de retorn del primer viatge va publicar tres articles que foren aplegats en el llibre de títol *Breu panorama de Rússia*.

En aquest llibre constata que el comunisme disposa de valors morals superiors al capitalisme. Afirmar Keynes: *"la nostra crítica convencional tendeix a cometre dos errors oposats. Detestem tant el comunisme que exagerem la seva ineficiència econòmica i estem tant impressionats per la seva ineficiència econòmica que el subestimem com a religió laica".* És a dir, subestimem la força del somni comunista de la igualtat fraternal i el fet que la vida ideal en el comunisme està enfocada cap a la supressió de l'amor al diner com a motor de la conducta humana.

La il·lusió igualitària que en el model comunista es pretén *“materialista, realista, terrenal”* i allunyada de la religió, Keynes la veu, en canvi, com una poderosa religió laica. Escriu: *“el materialisme egotista que caracteritza aquest model comunista queda compensat per la il·lusió de voler construir una vida ideal per a tota la comunitat humana”*.

Keynes rebutjarà la proposta comunista des de la convicció que els sistemes totalitaris sempre comporten la manca de llibertats individuals i, també, l'anul·lació de les llibertats en el pla econòmic i polític. És aquesta manca de llibertats fonamentals que el comunisme sempre aplica per assolir el seu ideari allò que Keynes considerarà inacceptable en el marc del que ell entén per una societat que puguem qualificar de civilitzada.

Com els deia abans, en el món d'avui ha desaparegut aquesta confrontació ideològica entre capitalisme i comunisme o amb d'altres sistemes econòmics totalitaris com el nazisme i el feixisme, però aquesta fou una confrontació que va influir poderosament en el pensament de molts polítics i economistes, entre ells Keynes.

En relació al capitalisme en aquest *Breu panorama de Rússia* publicat a l'any 1925 Keynes escriu: *“Cada dia veig amb més claredat que el problema moral de la nostra època té a veure amb l'amor al diner, amb l'apel·lació habitual al motiu monetari en el noranta per cert de les activitats de la vida, amb l'afany universal per aconseguir la seguretat econòmica individual com principal objectiu de l'esforç, amb l'aprovació social del diner com a mesura de l'èxit constructiu i amb l'apel·lació social a l'instint d'acumulació com a fonament de la necessària provisió per a la família i per al futur”*.

Aquesta crítica de Keynes a l'amor al diner, a l'apel·lació habitual al motiu monetari com a forma de vida, també és fa palesa a l'assaig de 1926 de títol *“El final del Laissez-faire”*. En aquest assaig Keynes esmenta com una característica del capitalisme (cito textualment) *“la utilització d'una crida intensa als instints de lucre de l'individu com principal força que fa funcionar la màquina capitalista”*.

És a l'assaig de títol *Perspectives econòmiques per els nostres nets* on Keynes distingeix entre tenir diners per resoldre les necessitats de la vida, una decisió que és raonable en sí mateixa i, a l'extrem oposat, una tendència malsana centrada en voler acumular diners només amb la finalitat de posseir-los. Escriu en aquest assaig publicat el 1930: *“Quan l'acumulació de riquesa ja no sigui de gran importància social hi haurà grans canvis en els codis morals. (...) Quan siguem lliures de poder-ho fer es capgiraran els costums socials i les pràctiques que afecten a la creació de riquesa i a la seva distribució centrada ara en l'acumulació de capital i en l'amor al diner com a possessió a diferència de l'amor al diner com un mitjà per gaudir dels plaers i realitats de la vida”*. Fins aquí una part de la cita que ampliaré a la pàgina quaranta-tres.

Permetin-me que en aquest moment de la classe faci un breu *excursus*, un excurs. En la visió de Keynes sobre allò que ell qualifica d'"amor patològic envers el diner" hi va influir la crítica d'Aristòtil a la crematística, crítica que Keynes coneixia bé i, sobretot, fou decisiva la visió psicoanalítica de Sigmund Freud sobre el malestar de la cultura sota el capitalisme.

En el llibre *Keynesianismos* considero abastament aquesta influència de les idees de Sigmund Freud en la teoria econòmica de Keynes i ara només voldria esmentar que

Keynes fou un atent lector de les obres de Freud i que en el seu entorn intel·lectual habitual, el grup de Bloomsbury, es comentaven teories com la de l'amor patològic envers el diner; la tendència maníaca vers el fetitxisme de l'or; l'estalvi i la propensió cap a la frugalitat com una forma de puritanisme; l'acumulació capitalista com a mecanisme per combatre la pulsio de mort; i la idea que el diner confereix una il·lusió d'immortalitat.

Totes aquestes idees relacionades amb les teories de Freud varen permetre a Keynes avançar cap a una teoria econòmica del capitalisme que no requereix expulsar les arrels psicològiques que són presents en moltes decisions econòmiques. Keynes no utilitzarà la hipòtesi de *l'homo oeconomicus* per a construir la seva teoria econòmica com ben aviat explicaré i definirà un comportament humà més real, més centrat en pulsions humanes existents, com la propensió a consumir, la preferència per la liquidat o l'eficiència marginal del capital que són conceptes bàsics en Keynes i que ell considera que estableixen conductes marcades per la incertesa davant el futur, el temor irracional a les dificultats econòmiques i l'angoixa i la commoció que provoquen les crisis. Parlaré a fons d'aquests conceptes keynesians a l'apartat setè dedicat a *La Teoria General*.

Pel que fa a la hipòtesi de *l'homo oeconomicus* voldria retornar a l'assaig de títol *El final del Laissez-faire* escrit l'any 1926, assaig que ja he citat en dues ocasions. Es tracta d'un assaig exquisit de faïçó filosòfica i que val la pena rellegir de tant en tant perquè en ell Keynes afirma de manera molt clara que el model que fonamenta la interpretació dels fets socials segons la filosofia utilitarista, no és un model adient.

El model de *l'homo oeconomicus* basat en l'utilitarisme com a síntesi de l'egoisme de Hume i l'igualitarisme de Bentham és un model inservible per a la teoria econòmica dirà Keynes. Escriu textualment: «*No és veritat que els individus tinguin una "llibertat natural" en les seves activitats econòmiques sancionada pels costums. No existeix un "conveni" que confereixi drets perpetus sobre el que tenen o sobre el que adquireixen. El món no està governat des de dalt a fi que sempre coincideixin l'interès privat i l'interès públic. No està dirigit des d'aquí baix perquè coincideixin a la pràctica. No és una deducció correcta dels principis de l'economia política afirmar que l'interès racional de cada individu produeix sempre el benestar públic general. Ni és veritat tampoc que l'interès propi sigui sempre racional; el més freqüent és que els individus que persegueixen unes finalitats racionals pel seu compte siguin massa ignorants o dèbils per a assolir-les. L'experiència no demostra que els individus, quan formen una unitat social, sempre siguin més astuts que quan actuen separadament*».

Segons Keynes l'economia clàssica comet un error quan defensa que la conducta humana es pot explicar segons la lògica de l'interès racional abocat al màxim benefici en un món on els béns són escassos i susceptibles d'usos alternatius. Els principis metafísics en què es basa el *laissez-faire* són falsos, dirà Keynes. I en «*The end of laissez-faire*» fa una remarca: el llenguatge dels economistes es prestava a una interpretació del *laissez-faire* que es pogués propagar amb facilitat, però fou la doctrina dels filòsofs polítics de l'època la veritable promotora de l'utilitarisme que admet, al mateix temps, l'egoisme de Hume i l'igualitarisme de Bentham.

En el tema de la relació Freud-Keynes podem retenir la idea de que per a Freud, el diner proporciona una immortalitat fictícia que ajuda a temperar el caràcter ineluctable de la mort. D'acord amb aquesta idea Keynes afirma que el diner en el

sistema capitalista no és només un mitjà per a facilitar els intercanvis de mercaderies i serveis; és un dipòsit de valor que exerceix el paper de «*procediment subtil per a relligar el present al futur*» en expressió textual de Keynes. En una paraula, el diner també serveix per a combatre l'angoixa existencial, la pulsio de mort, i és útil per encarrilar el desig d'immortalitat. Segons Keynes, en el capitalisme s'aconsegueix convertir la pulsio impròpia de guanyat diners en quelcom útil i sobretot en quelcom que es considerat una conducta plenament lícita a la societat mercantil.

La confrontació amb les idees de Sigmund Freud va permetre a Keynes copsar que els especuladors compulsius obeeixen a una pulsio mòrbida, patològica, que és diferent a la iniciativa empresarial abocada al benefici econòmic lluny de la pura especulació. Diferència que no ho és pas d'arrel si no que ho és d'aplicació. A *La Teoria General* ho formula de la manera següent: (escriu) "*Si hom em pot permetre d'aplicar el terme especulació (en cursiva en el text de Keynes) a l'activitat de preveure la psicologia del mercat, i el terme empresa (en cursiva) a la de preveure els rendiments probables dels bens al llarg de tota llur vida, no és en absolut cert que sempre predomini l'especulació sobre l'esperit d'empresa. Això no obstant, a mesura que millora l'organització dels mercats d'inversió, sí que augmenta el risc de predomini de l'especulació*". Val la pena retenir aquesta afirmació segons la qual a mesura que millora l'organització dels mercats d'inversió aleshores predomina l'especulació i no pas l'esperit d'empresa.

Prossegueix Keynes en la cita que comentem: "*Els especuladors poden no fer mal quan són com bombolles en un corrent ferm d'esperit d'empresa; però la situació és seriosa quan aquest esperit esdevé la bombolla dins un vòrtex d'especulació. Quan el desenvolupament del capital d'un país esdevé un subproducte de les activitats d'un casino, és probable que el procés (de creixement de l'economia) es faci malament. La mesura d'èxit assolida per Wall Street, considerada com una institució la finalitat social pròpia de la qual és dirigir les noves inversions vers els canals més productius en termes de rendiment futur, no pot ésser reivindicada com un dels triomfs més sobresortints del capitalisme del laissez-faire" - cosa que no és sorprenent si no vaig errat a pensar que ells millors cervells de Wall Street han estat dirigits de fet, cap a un objectiu diferent*".

D'aquesta cita de Keynes a *La Teoria General* podem extreure'n una conclusió: una cosa és l'esperit d'empresa dedicat a preveure els rendiments probables d'una inversió i l'altre cosa és l'especulació en els mercats financers. Uns mercats financers que enlloc de dirigir l'estalvi cap a la inversió productiva s'encaminen vers l'especulació i l'exclusiu guany crematístic. M'atreveixo a afirmar que Keynes s'hauria oposat amb fermesa a les modernes innovacions de productes financers sense control que tant han danyat l'economia capitalista. L'exacerbació en les innovacions financeres basades en l'afany de lucre rapit i la follia dels guanys financers sense límits que s'han esdevingut des de 1980 de la mà de la desregulació dels mercats financers internacionals són a les antípodes de les propostes de Keynes defensades a Bretton Woods de cara a un nou ordre financer internacional. Comentaré les propostes de Keynes a Bretton Woods a l'aparat novè d'aquest text.

Deia fa un moment que en el llibre *La Teoria General* Keynes constata que en el capitalisme s'estableix l'acceptació lícita d'una pulsio impròpia sota la forma d'esperit d'empresa. Guanyar diners no pas des de l'especulació financera si no des

de l'empresa canalitza en positiu impulsos perversos que Freud va analitzar a fons. Les tendències sàdiques i destructives presents en l'ésser humà que es plasmen a la sexualitat i a la guerra poden ésser conduïdes vers una activitat econòmica positiva en forma d'esperit d'empresa.

A *La Teoria General* podem llegir: *"algunes inclinacions humanes perilloses poden ésser canalitzades de forma relativament inofensiva gràcies a l'existència d'oportunitats de fer diners i de riquesa privada, ja que si no poden ésser satisfetes d'aquesta manera poden orientar-se cap a la crueltat, la persecució temerària del poder personal i de l'autoritat, i d'altres formes d'autoengrandiment. És millor que un home tiranitzi el seu compte bancari que als seus conciutadans"*, escriu Keynes. I prossegueix: *"tot i que de vegades (en cursiva en el text) hom assegura que la primera cosa (tiranitzar el propi compte bancari) no és més que un mitjà per a la segona (tiranitzar als conciutadans), altres vegades és, al menys, una alternativa"*; (és a dir, una cosa o altre no ambdues a la vegada, tiranitzar el compte bancari i als conciutadans).

Quan llegim *La Teoria General* ens adonem que les explicacions de Keynes sobre les irracionalitats en els mercats financers o sobre la importància de la conducta dels "animal spirits" decidits a no deixar-se atuir per les adversitats i les crisis; ens adonem, dic, que són reflexions que tenen una dialèctica confrontada amb les teories de Freud. Fins aquí l'excurs sobre la influència de les idees de Freud en la teoria econòmica de Keynes.

Ara en aquest moment de la classe voldria anotar que en el llibre *La Teoria General* el defecte fatal del sistema capitalista basat en l'ús aberrant i patològic del diner és tractat de manera analítica, amb conceptes científics, no només de manera literària com tants autors han fet de manera excel·lent en la seva crítica al capitalisme. L'aparell analític desplegat per Keynes a *La Teoria General* permet explicar perquè es produeixen falles en el conjunt de les variables macroeconòmiques, les quals no sempre ajusten l'estalvi a la inversió i, per tant, expliquen perquè pot existir equilibri amb, tanmateix, recursos de capital i treball inutilitzats. Per això es produeixen col·lapses repetitius i perllongats en el capitalisme.

També en aquest moment de la classe voldria remarcar que malgrat els enormes defectes d'ordre moral i a pesar de les falles sistemàtiques que en els mecanismes de l'assignació de recursos es produeixen en el capitalisme, Keynes era de l'opinió que amb una correcta "teoria general" analítica ajustada al moment històric del capitalisme era possible redreçar els defectes i les falles existents en aquest sistema. Des de la teoria econòmica Karl Marx en els tres volums del monumental llibre *El Capital* va voler demostrar que el sistema capitalista estava subjecte a contradiccions inevitables que conduïen a la pròpia destrucció.

Keynes -que no creia en lleis històriques i defensava que la història la fan els individus amb les idees i les creences- també va establir una nova teoria econòmica radical interpretativa del capitalisme però, a diferència de Marx, la seva teoria estava orientada a assolir uns objectius socials possibles, manejables, modestos però efectius. L'objectiu de la teoria econòmica de Keynes era que el sistema capitalista fos modificat en profunditat i mitjançant les reformes aplicades al sistema aconseguir allò que ell en deia "una manera satisfactòria de viure". Certament, el reformisme radical de Keynes era lluny de les idees revolucionàries que s'oferien a l'Europa de l'època les quals tenien per objectiu destruir el sistema,

no pas reformar-lo. Allò que és destacable en Keynes és la revolució teòrica que va introduir amb la publicació de *La Teoria General*.

7.- Uns comentaris a *La Teoria General*

Voldria fer ara uns comentaris més específics a *La Teoria General* i ho faré en relació a tres qüestions. En primer lloc, faré referència al concepte de demanda efectiva segons Keynes; en segon lloc, parlaré de la importància del concepte keynesià d'incertesa no reductible a probabilitats; i, finalment, valoraré l'impacte que *La Teoria General* va causar en el discurs econòmic.

7.1.- El concepte de demanda efectiva en *La Teoria General*.

Comencem per el primer punt. Com vostès saben el tercer capítol de *La Teoria General* es titula "El principi de la demanda efectiva". Keynes escriu que "*el punt d'intersecció de la funció de la demanda global amb la funció de la oferta global es denominarà demanda efectiva*". Keynes defensarà que és la "demanda efectiva" la que determinarà simultàniament el nivell de producció en l'economia, la renda de la nació i l'ocupació global de la població. I també defensarà que la demanda efectiva està influïda per les anticipacions i les projeccions que en relació al futur estableixen els agents que intervenen a l'economia: els consumidors, els empresaris i el govern polític.

Segons Keynes la demanda efectiva reposa en darrer terme en "factors psicològics fonamentals", factors que és concreten en els conceptes: "propensió a consumir", "preferència per la liquiditat" i "eficiència marginal del capital". Aquests tres factors expliquen per què la gent manté estalvis en formes líquides, per què la inversió és inestable i per què el tipus d'interès no ajusta l'estalvi a la inversió. També expliquen per què el progrés econòmic al llarg de la història ha estat tant lent i intermitent.

Fem ara una referència a la definició que Keynes fa d'aquests tres factors que defineixen la demanda efectiva. Keynes diu que la propensió a consumir mesura la proporció de la renda que cada individu consumeix. Aquesta propensió a consumir es caracteritza pel fet que quan augmenta la renda, la despesa per al consum també augmenta però ho fa en una proporció menor a l'increment de renda. Els rics gasten una proporció menor de la renda que la part de renda que gasten els pobres, els quals ho fan en una proporció major respecte als seus ingressos.

Aquest criteri de la propensió a consumir es aplicable als individus i a les famílies; i també a la societat com a conjunt. Les societats, a mesura que s'enriqueixen, estalvien una fracció cada vegada més significativa de les seves rendes, fet que te una conseqüència: quan aquest estalvi no es concreta en inversió productiva aleshores poden aparèixer obstacles a la plena ocupació dels recursos productius.

Segons Keynes l'estalvi, considerat com una quantitat comptable definida per la diferència entre la renda nacional i les despeses de consum és, per definició, igual a la inversió. Però afirma, i això és rellevant, que no s'esdevé el mateix pel que fa a les intencions d'estalviar i a les intencions d'invertir, intencions que no s'igualen en

el mercat econòmic. Pot esdevenir-se que la virtut privada de l'estalvi no es tradueixi en la virtut de la inversió productiva i això constitueix un greu defecte del sistema.

Parlem ara de la preferència per la liquiditat segons Keynes. El concepte de preferència per la liquiditat designa la facultat que permet a una mercaderia o servei ésser intercanviat per altres mercaderies o serveis i així transformar-se ràpidament en mitjà de pagament. El diner és la liquiditat per excel·lència.

En la magnitud de la preferència per la liquiditat hi juga un paper la inseguretat, la por i els temors dels individus envers el futur. Per això, els individus mantenen en forma líquida una part dels seus havers econòmics. Quan més elevada sigui la preferència per la liquiditat hom establirà més cara la prima a pagar per renunciar a aquesta liquiditat. Hi ha la tendència a relacionar aquesta prima, aquest cost, amb el que s'anomena tipus d'interès del diner, però aquest tipus d'interès del diner no es determina només per la preferència a la liquiditat. Influeix, sobretot, la denominada "eficiència marginal del capital".

Parlem ara d'aquest concepte, "l'eficiència marginal del capital". En el segon paràgraf del capítol XI de títol "L'eficiència marginal del capital" Keynes escriu: *"La relació entre el rendiment probable d'un bé de capital i el seu preu d'oferta o de reposició, és a dir, la relació que hi ha entre el rendiment probable d'una unitat més d'aquesta classe de capital i el cost de produir-la, ens proporciona l'eficiència marginal del capital. Més exactament defineixo l'eficiència marginal del capital com si fos igual a la taxa de descompte que faria que el valor actual de la sèrie d'annualitats donada pels rendiments esperats del bé de capital al llarg de la seva vida igualés exactament el seu preu d'oferta. Això ens dona les eficiències marginals de tipus concrets de béns de capital. La més gran d'aquestes eficiències marginals pot ésser considerada aleshores com l'eficiència marginal del capital en general"*.

Constatem que en aquesta cita el concepte d'eficiència marginal del capital mesura la relació entre el flux de rendiment futur que un empresari preveu obtenir a partir de l'adquisició d'un bé de capital i els costos per reemplaçar aquest bé. L'eficiència marginal del capital està lligada a les expectatives de l'economia a llarg termini; és a dir, al grau d'optimisme o pessimisme que en relació al futur estableixen els qui Keynes anomena els "animal spirits". Aquests "esperits animals", en traducció literal, es caracteritzen per tenir *"un esperit espontani que els empeny més la activitat que a la inactivitat"* en definició de Keynes.

Si retornem al concepte keynesià de "demanda efectiva" ajuda a entendre millor aquest concepte recordar una carta de data 30 d'agost de 1936 que Keynes adreça a R. F. Harrod, economista que escriurà la primera biografia canònica sobre Keynes. En aquesta lletra Keynes li explica a Roy Harrod com va sorgir en el seu cap la idea de la demanda efectiva a la *Teoria General*. Escriu: *"Això (la idea de la demanda efectiva) se'm va acudir només després d'haver-me anunciat la llei psicològica segons la qual quan augmenta la renda, l'esclatxa entre la renda i el consum creix, una conclusió de la major importància per al meu propi pensament, si bé aparentment no ho sigui per a un altre tipus de pensament. Després, molt més tard, em va venir la noció de l'interès com quelcom que mesura la preferència per la liquiditat, (noció) que es va fer molt clara en el meu cap quan vaig començar a pensar en ella. I, finalment, després de molta confusió i varis intents, la definició correcta de l'eficiència marginal del capital va lligar les coses unes amb les altres"*.

En aquesta carta de Keynes a Harrod podem copsar que en el concepte de demanda efectiva hi juga un paper el consum influït per la seva propensió psicològica a estalviar més part de la renda a mesura que hom augmenten els ingressos. Un segon factor que juga també un paper fonamental en la demanda efectiva és la inversió, que és un factor molt volàtil per definició. En la inversió intervenen els altres dos elements, la preferència per la liquiditat i l'eficiència marginal del capital. L'individu que inverteix ho fa amb l'esperança d'obtenir un flux de rendiments en un horitzó temporal determinat. Però aquest inversor no pot estar segur de res. L'inversor no pren la seva decisió només comparant ingressos certs o probables i tenint en compte els costos actuals.

Segons Keynes, la inversió no depèn només de probabilitats mesurables si no que depèn més aviat d'allò que ell denomina textualment "*els estat d'ànims*" (o com també diu) la inversió depèn del "*dinamisme natural*" (de l'economia). És a dir es tracta, com escriu Keynes, "*d'una necessitat espontània d'actuar mes que no pas de no fer res i, per tant, no d'una mesura ponderada de beneficis quantitius multiplicats per probabilitats quantitatives (...)* Quan s'avaluen les perspectives de la inversió cal considerar els nervis, els humors, fins i tot les digestions i les reaccions al clima de les persones; l'activitat espontània de les persones que inverteixen governa en bona part les seves decisions". En aquesta cita podem anotar que, segons Keynes, per avaluar les perspectives de la inversió cal considerar com influeixen en les persones els seus nervis i els seus humors; fins i tot les seves digestions i les reaccions al clima.

Una novetat en la teoria econòmica que Keynes introdueix a *La Teoria General* és que el tipus d'interès del cost del diner no depèn de la igualtat entre l'estalvi i la inversió. Quan en mans de l'autoritat monetària la oferta és fixada, la demanda de diner està estretament lligada a l'eficiència marginal del capital. Això té importància en relació a la diagnosi que Keynes fa de les malalties del capitalisme. Escriu: "*El lector hauria de comprendre amb claredat que les dificultats que s'oposen a establir una demanda efectiva suficient per mantenir la ple ocupació, són que un tipus d'interès a llarg termini convencional i bastant estable estan associades a una eficàcia marginal del capital que és capriciosa i inestable*". *La situació s'agreuja pel fet que a llarg termini, la preferència per la liquiditat, i per tant el tipus d'interès, tendeixen a augmentar. A més, a mesura que les economies progressen i s'enriqueixen la propensió a estalviar té tendència a augmentar. Això té un impacte no només sobre la demanda de consum, si no sobre l'efecte d'un augment de la inversió sobre l'augment de la renda (nacional)*". *La relació entre aquestes dues magnituds (la inversió i el producte/renda) és el multiplicador de la inversió que ens indica que, quan es produeix un augment de la inversió global, la renda (nacional) augmenta en un muntant igual a k vegades el creixement de la inversió*".

Aquesta cita pertany al capítol X de *La Teoria General* que es titula "La propensió marginal al consum i el multiplicador". Escriu Keynes: "Anomenem *k* el *multiplicador de la inversió*. Ens diu que, quan hi ha un augment de la inversió global, l'ingrés s'incrementarà en una quantitat que és *k* vegades l'augment de la inversió".

Podem complementar la cita anterior amb una altre també de *La Teoria General*: "*Quan més ascetes som, més economitzem de manera ferma les nostres finances*

personals i públiques; ahora, les nostres rendes han de disminuir quan el tipus d'interès augmenta en relació a l'eficiència marginal del capital".

En el llibre *Keynes et ses combats* -escrit per un dels millors intèrprets de Keynes, el professor quebequès Gilles Dostaler (1946-2011)- una de les característiques més importants del capitalisme contemporani que Keynes ja havia destacat al llibre *Tractat sobre el diner* de 1930- i que Veblen i els institucionalistes americans ja n'havien parlat a començaments del s. XX- és la separació entre el control del capital i la propietat del capital. Escriu Dostaler: *"L'escissió entre la propietat i la gestió del capital, que preval a l'actualitat, i l'extensió dels mercats financers organitzats han fet intervenir un nou factor de gran importància que, a vegades, facilita la inversió però que també a vegades contribueix a agreujar la inestabilitat del sistema de forma destacada".*

Allò que és més freqüent és que l'inversor demani a crèdit els diners per fer l'adquisició del bé de capital. El prestamista no és un filantrop i exigeix a canvi un interès. I el prestatari es veu incitat a augmentar la quantitat de la seva inversió fins que l'eficiència marginal del capital s'hagi reduït al nivell del tipus d'interès. Com diu Dostaler, a *La Teoria General* Keynes va escriure: *"El flux de la inversió es portarà fins al punt de la corba de la demanda de capital en el que l'eficiència marginal del capital en general caigui al nivell del tipus d'interès de mercat".*

Si fem un balanç, a manera de resum, del que Keynes ens diu a *La Teoria General* podem constatar la importància que dona als tres conceptes psicològics fonamentals que són la "propensió al consum", la "preferència per la liquiditat" i "l'eficàcia marginal del capital". Són ells els qui determinen el nivell de l'ocupació i el volum de la renda nacional. I també constatem que, segons Keynes, la conducta d'aquests tres factors fonamentals està molt influïda per les expectatives respecte al futur i per la incertesa. A *La Teoria General* també ens diu que a la influència decisiva dels tres factors psicològics fonamentals cal afegir-hi dos altres factors més: el nivell del salari monetari i la quantitat de diner en circulació a cada moment. El nivell del salari monetari està determinat per la relació de forces entre empresaris i treballadors. La quantitat de diner la determina el banc central estatal.

A tall de recordatori del que he comentat fins ara sobre les eines analítiques establertes per Keynes a *La Teoria General* és imprescindible destacar que els tres conceptes fonamentals: "la propensió a consumir", "la preferència per la liquiditat" i "l'eficiència marginal del capital", són conceptes qualificats per Keynes de *"factors psicològics fonamentals"*. Insisteixo en aquesta característica: les eines analítiques més destacades a *La Teoria General* són qualificades per el mateix Keynes de factors psicològics fonamentals. Uns factors que com ja he explicat són els que determinen l'estat de la *"demanda efectiva"*, un concepte clau en l'arquitectura teòrica keynesiana desplegat a *La Teoria General*.

Permetin-me ara una coda, un petit afegit. Si vostès volen comprendre bé la dimensió del concepte de la demanda efectiva en Keynes, vostès han d'oblidar-se de tot allò que han après de la teoria neoclàssica. Malauradament en la teoria neoclàssica el concepte de la "demanda efectiva" s'explica com un mer recurs tècnic que determina la confluència entre la corba de l'oferta global amb la corba de la demanda global segons un punt d'equilibri. Un punt d'equilibri que en el

pioner article de John Hicks publicat a la revista *Economètrica* de l'abril de 1937 amb el títol *Mister Keynes and the classics. A Suggested Reinterpretation* esdevé el model IS-LM.

Com vostès saben, aquest model determina simultàniament la producció i el tipus d'interès. La corba IS determina l'equilibri entre estalvi i inversió i constitueix el conjunt de punts que determinen la situació d'igualtat entre renda i despesa segons la situació de l'economia. La corba LM, que determina l'equilibri entre la preferència per la liquiditat i l'oferta monetària, és el conjunt de punts en els que la demanda de diner iguala l'oferta de diner. Una demanda de diner que depèn tant del tipus d'interès com de la renda. En el model IS-LM la intersecció de la corba IS amb la corba LM indica en quin punt es produeix el moment d'equilibri entre producció i tipus d'interès.

L'any 1937 Keynes ja va comentar que aquest model explicatiu de la demanda efectiva era un model que desvirtuava les seves tesis sobre la importància de la incertesa irreductible a probabilitats i era un model que concedia massa pes, massa importància, a la insuficiència de la demanda agregada de l'economia, cosa que no era assimilable al seu concepte de la demanda efectiva. Keynes posseïa una sofisticada manera de veure la coordinació entre agregats macroeconòmics que es desdibuixa en el model IS-LM. Així mateix en el model de Hicks no es transmet correctament la idea de Keynes segons la qual la producció i l'ocupació es poden equilibrar en un punt massa baix del total de recursos, quan el tipus d'interès no és proper a zero. Hicks en un article de 1976 va criticar el seu propi model i en un gest que l'honora va dir que *"el gràfic IS-LM veritablement no està al dia"* (no encerta en l'anàlisi dels fets).

Un altre aprenentatge que vostès haurien de fer és oblidar l'ús que el keynesianisme neoclàssic fa de l'anomenada "corba de Phillips". El novembre de 1958 el professor A. W. Phillips va publicar un article a la revista *Economica*, de títol: "La relació entre l'atur i els salaris monetaris a Gran Bretanya 1981-1957". Aquest estudi estadístic va demostrar la relació inversa entre la taxa anual d'ocupació i la taxa anual de creixement dels salaris. Un cop transformades les estadístiques en teoria econòmica aquesta teoria es va plasmar en la "corba de Phillips". Una teoria que era coincident amb l'afirmació de Keynes segons la qual si una economia es trobava per sota del nivell de la plena ocupació, un augment de la demanda global reduirà la desocupació però no augmentarà ni els salaris ni els preus. Aquesta economia tampoc enregistrarà inflació fins que no assoleixi la plena ocupació.

Els economistes keynesians de la dècada de 1960 varen inserir en els seus models una corba de Phillips per explicar la inflació. L'augment de preus es produiria a causa de una tensió en el mercat de treball quan la demanda de mà d'obra fos superior a l'oferta. En aquesta situació augmentarien els salaris i, per tant, els costos de producció amb la seva posterior redundància en els preus. Paul Samuelson i Robert Solow en un article de l'any 1960 publicat a *American Economic Review* varen utilitzar la corba de Phillips per indicar als polítics que es podia assolir una taxa de desocupació més baixa permetent una taxa d'inflació més elevada, o bé una inflació més baixa a través d'una major desocupació. Segons Samuelson i Solow una política sensata exigia escollir el punt menys dolent de la corba de Phillips.

La teoria econòmica de Keynes a mans del keynesianisme neoclàssic és molt reduccionista i Joan Violet Maurice- de nom de casada Robinson, que fou una destacada deixeble de Keynes a Cambridge i autora de llibres clau en la teoria econòmica- va acusar la teoria neoclàssica i en particular la visió de Paul Samuelson d'haver "emasculat" la teoria econòmica de Keynes. Joan Robinson va criticar aquesta visió neoclàssica perquè reduïa la teoria de Keynes a uns mecanismes d'ajustos entre quantitats globals d'oferta i de demanda o com deia ella aquest keynesianisme neoclàssic reduïa la teoria de Keynes a una "*mera dinàmica hidràulica de fluxos*".

Aquesta dinàmica de fluxos obvia la sofisticada visió de la coordinació entre agregats macroeconòmics que té la teoria econòmica de Keynes i desestima la importància que dóna a la incertesa no reductible a probabilitats. Nogensmenys, les teories keynesianes de les dècades de 1950 i 1960 varen donar una major seguretat a la idea de que des de la teoria keynesiana es disposava d'una política econòmica capaç d'orientar l'evolució de les grans variables macroeconòmiques com l'ocupació, la renda nacional i la inflació. Per tant, el sistema capitalisme podia ésser controlar i la política econòmica podia garantir un creixement econòmic estable i sostingut en el temps.

7.2- La importància de la incertesa en la vida econòmica capitalista

Permetin-me ara unes paraules sobre el concepte d'incertesa en Keynes, un concepte que jo considero essencial en la seva teoria econòmica. En el capítol XII de *La Teoria General* dedicat a "L'estat de les expectatives a llarg termini" escriu: "*El fet primordial és l'extrema precarietat de les bases del coneixement en què hem de recolzar les nostres estimacions pel que fa al rendiment probable d'una inversió. El nostre coneixement dels factors que regiran el rendiment d'una inversió d'aquí uns anys és habitualment molt pobre i, de vegades nul*". I continua escrivint: "*El coneixement que puguem tenir de les expectatives a llarg termini que determinen la inversió productiva, és un coneixement vague i escàs. La nostra pràctica habitual consisteix a prendre l'actual situació i projectar-la vers el futur. Les expectatives a llarg termini no depenen, doncs, de les previsions més probables que puguem fer sinó de la confiança* (en cursiva en el text) *amb que les fem. L'estat de confiança té una influència en els problemes econòmics perquè té una notable influència en la corba de l'eficàcia marginal del capital*". (...) "*No hi ha dos factors separats que afecten la taxa d'inversió, i que són la corba de l'eficàcia marginal del capital i l'estat de confiança; aquest darrer (l'estat de confiança) és important perquè és un dels principals factors que determinen el primer (l'eficàcia marginal del capital), que és la mateixa cosa que la corba de la demanda d'inversió*".

Citaré un altre paràgraf que considero també important per entendre bé el concepte d'incertesa en Keynes però abans situaré aquest paràgraf en el seu context. En el mateix any de la primera edició de *La Teoria General*, l'any 1936, es varen publicar en anglès 125 ressenyes i, a l'any següent, Keynes va respondre a una d'aquests ressenyes, la que contenia els comentaris crítics i analítics de quatre grans economistes, F.W. Taussig, Wassily W. Leontieff, D.H. Roberston i Jacob Viner, comentaris que es varen publicar a *Quarterly Journal of Economics*.

En el número del febrer de 1937 d'aquesta mateixa revista Keynes va publicar l'article de títol "La teoria general de l'ocupació" en resposta a les crítiques dels quatre economistes esmentats. En aquest article i en referència al concepte d'incertesa escriu: *"Pel que fa al coneixement "incert" permetin-me explicar que no entenc simplement distingir allò que es coneix com una cosa certa d'allò que només és probable. El joc de la ruleta no està subjecte a la incertesa en aquest sentit; tampoc ho està la perspectiva que un bonus de la Victoria resulti amortitzat; o, encara un altre exemple, la perspectiva de viure és només moderadament incerta. El sentit en que utilitzo el terme (incertesa) és en que la perspectiva d'una guerra europea és incerta, o el preu del coure o el tipus d'interès d'aquí a vint anys, o l'obsolescència d'una nova invenció, o la distribució de la riquesa en el sistema social de 1970 (Keynes escriu a l'any 1937). Sobre aquests assumptes no hi ha base científica que ens permeti fonamentar qualsevol probabilitat calculable. Simplement, no sabem res de res".* Repeteixo aquesta frase que figura a la cita: "sobre els assumptes afectats per la incertesa radical ni hi ha base científica que ens permeti fonamental qualsevol probabilitat calculable. Simplement no sabem res de res".

¿Si és veritat que no sabem res de res en situacions d'incertesa irreductible a probabilitats vol dir això que hem de restar paralyzats en la nostre conducta? De cap manera. Tal i com ja deia un molt jove Keynes de vint-i-un anys en resposta a Moore a l'article *"Ethics in Relation to Conduct"* de 1904 la incertesa per si sola no detura les decisions. En el seu article a *Quarterly Journal of Economics* Keynes ho diu així: *"Nogensmenys, la necessitat d'actuar i de decidir ens obliga en la nostra qualitat d'homes pràctics a fer tot el possible per oblidar aquest fet incòmode (el de la incertesa no reductible a probabilitats) i a comportar-nos talment com si disposéssim d'un bon càlcul benthamià, (és a dir, com si disposéssim) d'una sèrie d'avantatges i d'inconvenients possibles i en cada cas multiplicats per la seva probabilitat, a l'espera de ser sumades".*

A partir d'aquesta hipòtesi Keynes es pregunta: *¿I còm ho fem per sortir del pas i comportar-nos d'una manera que ens permeti salvar la cara en tant que homes econòmics racionals?* En relació a aquest "sortir del pas", Keynes esmenta tres tècniques que hem ideat: a) suposem que el present és una guia pel futur més útil del que fins ara s'ha demostrat que ho sigui; b) suposem que l'estat d'opinió existent manifestat en els preus i en el tipus de producció real és un sumatori *correcte* de les perspectives futures, a menys que hi hagi quelcom veritablement nou; i, c) intentem per tots els mitjans disponibles ajustar-nos a la conducta de la majoria o de la mitjana assumint un judici *convencional* a fi de compensar el nostre propi judici personal mancat de prou valor.

Convé recordar que Keynes va escriure la seva tesi doctoral sobre la teoria de les probabilitats, tesi que va publicar a l'any 1921 amb el títol *Tractat sobre probabilitats*. Aquest llibre és una reflexió en torn a què significa tenir creences racionals sobre el futur en condicions canviants de coneixement. La tesi bàsica és que la probabilitat no és estadística, si no que és lògica. Com diu Robert Skidelsky el component distintiu del llibre de Keynes és l'apel·lació a la raó més que no pas a l'observació com a font de coneixement. La "teoria lògica de la probabilitat" de Keynes es situa tant a prop com és possible d'allò que la gent fa quan utilitza les paraules o expressions com ara: "tenim la probabilitat d'assolir tal cosa "; o quan diem: " això no ho sé ni ho puc saber".

Atenent a aquesta teoria lògica de la probabilitat és fonamental en el pensament de Keynes la distinció entre la noció de risc i el concepte d'incertesa. Segons ell, la teoria econòmica havia de distingir entre activitats econòmiques en les quals *"les nostres opinions respecte al futur són dignes de confiança des de tots els punts de vista"* (en cita textual) i distingir-ho d'aquelles activitats en les quals *"les nostres previsions poden ser errònies i les expectatives relatives al futur poden afectar allò que fem a l'actualitat"* (també en paraules textuais de Keynes).

És important destacar la diferència que Keynes estableix entre el concepte d'incertesa i la noció de risc. Segons Keynes les activitats amb risc són una cosa; en canvi, les situacions d'incertesa són una altra cosa ben diferent. El risc depèn de si mateix en la manera de trobar la solució per superar el propi risc. Mitigar la incertesa, en canvi, és una responsabilitat del govern.

A diferència de la incertesa, el risc en les activitats empresarials es pot intentar resoldre amb informació adient, càlcul de probabilitats i experts responsables en els consells d'administració de les empreses. Els empresaris han de disposar de llibertat per assumir riscos, beneficiar-se de la conjuntura i de les decisions adoptades i, si és el cas, pagar el preu pels seus errors. La noció de risc no és mimèticament aplicable al sector financer, bancs, caixes d'estalvi, fons d'inversió, companyies d'assegurances, etc, ja que la naturalesa del risc és diferent. En el sector financer, quan aquest provoca una aguda crisi, socialitzar les pèrdues pot esdevenir una necessitat ineludible. Tanmateix, salvar el sector financer perquè no hi ha més remei, és un fet que comporta una gran iniquitat com hem pogut comprovar nosaltres a causa de la Gran Recessió 2007-2017.

Els banquers que han abocat l'economia a la ruïna i després han gaudit d'ajuts públics haurien de recordar les paraules de Keynes sobre què és ser un banquer que té dignitat moral. Keynes va escriure: *"Un banquer sà no és aquell que preveu el perill i sap evitar-lo. És aquell que quan s'arruïna ho fa de manera tradicional i ortodoxa al costat dels seus col·legues (els empresaris), de tal manera que ningú li pot retreure res"*. Els banquers barruts que no volen pagar per els seus errors o per les seves insuficiències també haurien de recordar que la teoria de les crisis en el capitalisme en forma de "destrucció creadora" que va formular Schumpeter, fou una teoria defensada després d'haver-se arruïnat a causa de presidir el Banc Biederman que va fer fallida l'any 1924. Des d'aquells data fins a la seva mort el gener de 1950 Schumpeter va dedicar una part del seu salari de professor a retornar els deutes contrets des de la presidència del banc,

A diferència dels qui creuen que les entitats financeres només fallen en la seva funció quan calculen malament el risc i, per tant, la solució és incrementar els models financers matemàtics i la responsabilitat en els consells d'administració, Keynes remarcava que els mercats financers tendeixen a una incertesa irreductible. Si l'evolució dels mercats financers fos només una qüestió de risc, la reforma necessària quedaria reduïda a desenvolupar millores tècniques de gestió d'aquest risc; i, també, la reforma es podria centrar en aconseguir que el sector financer compleixi rigorosament les normes de minimització del risc que li imposa el regulador governamental, el banc central En canvi, si els mercats financers són substancialment una qüestió d'incertesa irreductible, els governs han d'entrar a fons en la delimitació d'àmbits d'actuació de les institucions financeres –per

exemple, separar la banca comercial de la banca d'inversió- i han d'aplicar regulacions i controls específics als mercats de capitals. Àdhuc han de prohibir l'aplicació de determinades innovacions financeres clarament fraudulentas. Si no s'imposen prohibicions i regulacions que delimitin les funcions de les institucions financeres més enllà del control del risc, és impossible evitar un mal major en forma de dura crisi financera que es traspasa a la l'economia real.

Abans de finalitzar aquest apartat sobre el concepte d'incertesa en Keynes voldria afegir una opinió de Robert Skidelsky que rebla el clau sobre la importància que juga el concepte d'incertesa en el pensament de Keynes. Robert Skidelsky esmenta que: *"en l'activitat econòmica capitalista tots els actors estan motivats, en major o menor mesura, per la incertesa de cara al futur i consideren la possessió del diner, o de contractes en diner, com una manera significativa de confrontar-se amb aquesta incertesa"*. (Adonem-nos que això que diu Skidelsky entronca amb el que hem comentat de la visió sobre la funció del diner en Freud i en Keynes). Continua Skidelsky: *"La incertesa també explica per què un estat d'expectatives dèbils pot persistir i desanimar l'activitat econòmica molt de temps després que els béns i serveis i les inversions estiguin disponibles a "preus de saldo". Aquest sentiment d'incertesa creix i decreix; a vegades la gent té més confiança que en d'altres moments històrics. Quan la confiança és alta, l'economia prospera; quan és baixa, emmalalteix"*.

"És important subratllar -segueix dient Skidelsky- que Keynes no creia que el conjunt de la vida econòmica fos incert. La incertesa es converteix en una qüestió per a l'economia només quan el nostre viure quotidià o prosperitat depenen de la nostra visió de futur. Si només hi hagués demanda per allò que és necessari, l'economia no hauria de preocupar-se per la incertesa: les úniques fonts d'incertesa sorgirien d'esdeveniments externs, com ara el clima o la guerra. (...) En el capitalisme, la incertesa la genera el propi sistema, perquè és una màquina d'acumular béns de capital, els rendiments dels quals no arriben al moment sinó més tard. (En el capitalisme) el motor de la creació de riquesa és al mateix temps la font de la inestabilitat".

7.3.- La importància de *La Teoria General*

Paso ara a exposar per què són importants d'algunes de les idees expressades a *La Teoria General*. Començaré desestimant algunes versions que posen l'accent en idees que jo crec que no són veritablement rellevants a *La Teoria General*. Opino que allò que fou veritablement innovador en la manera de pensar de *La Teoria General* no és la idea que l'administració ha de gastar més diners en les èpoques de crisi aguda, o incórrer en despeses deficitàries quan l'economia està paralitzada. Aquesta idea ja l'havien defensada economistes eminents abans de Keynes i el propi Keynes abans de *La Teoria General*. La idea de l'estímul conjuntural a base d'obres públiques és una idea que fou aplicada per diversos governs a la dècada de 1920 i 1930, com és el cas del *New Deal* del president Roosevelt.

Tampoc era una novetat teòrica a *La Teoria General* afirmar que un comportament prudent per part d'un particular o d'una empresa pot ésser perjudicial si tothom actua de la mateixa manera. Allò que altres economistes ja havien assenyalat com la fal·làcia de la composició Keynes ho formula en l'anomenada *"paradoxa de l'estalvi"*. És a dir, si tothom –famílies, empreses i governs- es posen a fer molts

estalvis al mateix temps, aleshores no hi haurà manera d'evitar que el país esdevingui massa pobre per poder estalviar i, per tant, per poder estimular la inversió.

Abans de *La Teoria General* Keynes ja havia desestimat la hipòtesi de *l'homo economicus* tal i com ja he explicat en apartats anteriors i també havia trencat amb la teoria de la neutralitat en el valor del diner. Així mateix tampoc compartia la idea de que la oferta global crea la pròpia demanda. Com vostès saben qui millor va defensar aquestes creences fou l'economista francès Jean-Baptiste Say quan va publicar l'any 1804 el llibre *Tractat d'Economia Política*.

Jean-Baptiste Say va formular una "llei econòmica" que en la seva versió simplificada diu que a l'economia competitiva no hi pot haver-hi crisis de sobreproducció ni tampoc atur involuntari. Els productes, en última instància, s'intercanvien sempre amb altres productes.

Segons l'anomenada "llei de Say" el nivell d'ocupació del treball i el nivell dels salaris estan determinats per l'oferta dels treballadors i per la demanda dels empresaris. Si per causa d'una negociació laboral els salaris negociats s'estableixen per damunt de suposat "salari d'equilibri" o si les polítiques governamentals estableixen salaris mínims massa elevats, l'oferta de treball serà superior a la demanda i això provocarà atur involuntari. Abans de *La Teoria General* Keynes i altres economistes ja havien criticat aquesta idea clàssica segons la qual l'oferta excedentària o la demanda insuficient de mà d'obra es podien pal·liar modificant el cost dels salaris o només variant els tipus d'interès del diner. El propi Keynes va explicar al llibre *Tractat sobre el diner* de l'any 1930 que les polítiques monetàries per sí soles no podien combatre de manera satisfactòria les conjuntures fortament recessives.

La llei de Say també comporta concebre el diner com un instrument que només serveix per expressar el preu de les coses i els serveis; el diner és concebut com un mer valor de canvi. Segons aquesta visió no te cap sentit acumular diner en sí mateix. Keynes ja fou contundent a l'any 1930 al *Tractat sobre el diner* contra la versió de la neutralitat del valor del diner. Com ell deia el capitalisme és una "economia monetària de producció" i en aquesta mena d'economies el diner és un dipòsit de valor; una explicació que ja hem esmentat en parlar de les teories de Freud sobre la funció del diner en relació a la psicologia.

A més del que he comentat fins ara si volem entendre la importància de *La Teoria General* hem de salvar encara un altre escull. Malauradament per a molts lectors de *La Teoria General* l'afany de Keynes per desmarcar-se de l'ortodòxia de l'economia política en la que va ésser educat el va portar a una controvèrsia innecessària amb els economistes clàssics, i això dificulta la comprensió de les tesis del seu llibre. Aquest obstacle fou reconegut pel mateix Keynes en el pròleg a la traducció francesa de *La Teoria General*, pròleg escrit tres anys després del primer prefaci en anglès de data 13 de desembre de 1935. Escriu a la versió francesa: "*Si fos possible tornar a escriure el llibre, cercaria la manera d'evitar aquest defecte i m'esforçaria en exposar amb major claredat la meva manera de pensar*". I a continuació explica als lectors francesos per què diu que és una "teoria general" i com segons el seu parer s'ha d'interpretar l'estalvi, la inversió i la formació del tipus d'interès així com quina és la seva concepció sobre la moneda i els preus.

Per entendre el propòsit de Keynes en escriure *La Teoria General* ens ajuda recuperar el famós article publicat a "Quarterly Journal of Economics" en el número de febrer de 1937, de títol "La teoria general de l'ocupació" i que ja he esmentat. Escriu en aquest article: *"Allò que proposo és en definitiva una teoria dirigida a comprendre per què la producció i l'ocupació estan subjectes a fluctuacions. Aquesta teoria no té la pretensió d'oferir un remei miraculós que permeti eliminar aquestes fluctuacions i mantenir en el seu nivell òptim la producció i la ocupació de forma permanent. Nogensmenys, és una teoria de l'ocupació perquè explica per què, en totes les circumstàncies, el nivell d'ocupació és el que és"*.

Remarco que per a Keynes la seva teoria té caràcter de "teoria general" perquè és aplicable en totes les circumstàncies no només en les circumstàncies parcials que els economistes clàssics descrivien. La vàlua de l'afirmació de Keynes respecte a que en el capitalisme pot haver-hi equilibri entre oferta i demanda i tanmateix existir importants recursos inactius, resideix en haver establert aquesta afirmació a partir d'una "teoria general" no només a partir d'unes anàlisis parcials via explicacions sobre la formació dels preus o via anàlisi de la funció del diner en l'economia competitiva.

Recordem que en el darrer paràgraf del capítol III de *La Teoria General* dedicat al principi de la demanda efectiva Keynes escriu: *"Penso que el celebrat optimisme de la teoria econòmica tradicional, que ha fet que hom miri els economistes com si fossin Càndis (de Voltaire) – els quals, havent abandonat aquest món per dedicar-se al conreu de llurs jardins, prediquen que tot és per al millor fi al millor dels tots els mons possibles, sempre i quan deixem córrer lliurement les coses - també ha d'ésser atribuït al fet que no hagin tingut en compte l'obstacle que una demanda efectiva insuficient pot representar per a la prosperitat. Perquè, evidentment, en una societat que funcionés d'acord amb la via marcada pels postulats clàssics, hi hauria una tendència natural envers la utilització òptima dels recursos. Pot molt bé ésser que la teoria clàssica representi el camí que ens hauria agradat que seguís la nostra economia. Suposar, però, que ho fa realment, és suposar que les nostres dificultats han desaparegut"*.

Opino que des del punt de vista de l'anàlisi econòmica, la novetat radical que aporta *La Teoria General* rau en haver afirmat que en una economia de mercat en equilibri poden haver-hi llargs períodes de temps amb maquinària i treballadors inactius. Segons Keynes les economies de mercat tendeixen de manera natural a l'estancament del creixement econòmic, malgrat disposar de maquinària i de treballadors inactius. Escriu a *La Teoria General* : *"Les economies modernes poden mantenir-se durant molt de temps a nivells d'activitat molt inferiors a la plena ocupació sense una tendència clara a la recuperació o a un total esfondrament. Apareix clarament el fet que la plena ocupació o una situació propera a la plena ocupació, es rara en tant que efímera"*. Fins aquí la cita.

La vàlua dialèctica de *La Teoria General* de Keynes resideix en el fet que combina una explicació analítica de com es comporten les economies desenvolupades amb una demostració rigorosa sobre la possibilitat de resoldre malament el problema de la desocupació dels capitals i del treball. I el problema de la desocupació dels factors productius es resolt malament quan es dona un equilibri entre l'oferta global i la demanda global de la qual en resulta una demanda efectiva massa feble.

Aquest fet comporta que el capital i el treball no estan plenament utilitzats, i en el cas del treball això es tradueix en el drama de l'atur.

Respecte al drama de l'atur Keynes explica a *La Teoria General* que una part de la desocupació de la mà d'obra i dels altres factors productius provenia certament de la rigidesa en els salaris i en els preus. Però, tanmateix, llevat dels esporàdics moments "d'agitació" específics de les conjuntures alcistes, Keynes assenyala que sovint pot haver-hi desocupació per causa de "demanda insuficient", fet que hauria de donar lloc a polítiques governamentals d'expansió de la demanda agregada.

Tot sigui dit de passada, es bo aclarir que Keynes no considerava que tota i subratllo tota la desocupació és causada per una falla en la demanda efectiva. A l'assaig *Perspectives econòmiques per els nostres nets* de 1930 ja es va referir a l'atur tecnològic i a *La Teoria General* va distingir entre diferents menes d'atur: el friccional, el tecnològic, l'estacional; formes d'atur que tenen causes diverses. Alhora que feia aquesta distinció el meu parer és que ell mai va acceptar com a premissa política l'existència d'una "taxa natural" d'atur, com si que acceptaven altres economistes. La plena ocupació del treball era per a Keynes un objectiu polític irrenunciable si hom volia salvar el capitalisme del seu fracàs social al costat del seu relatiu èxit econòmic.

És convenient subratllar que la teoria econòmica de Keynes exposada a *La Teoria General* té importants implicacions polítiques. Keynes va escriure textualment: "*La inestabilitat econòmica a curt termini intrínseca al capitalisme es una amenaça a l'ordre social de major magnitud que qualsevol injustícia a llarg termini*". I per això, ell considerava imprescindible introduir a l'agenda política una prioritat a favor de l'estabilitat econòmica, de preus i de salaris i combatre de manera decidida la desocupació del treball i dels capitals. Ell remarcarà que la justícia en el capitalisme ha de començar amb el reparament de les crisis econòmiques. Per això les idees de Keynes sobre la redistribució de les rendes constitueix un apèndix de la seva visió de l'estabilitat econòmica.

La manera d'entendre la inestabilitat econòmica en el capitalisme que té Keynes el diferencia dels socialdemòcrates per als qui la redistribució de rendes es una mitjà imprescindible per a un objectiu de justícia social més enllà de les conseqüències de les crisis. La seva visió de sobre la inestabilitat i les crisis també el diferencia dels liberals clàssics. Ell no creu que la política liberal garanteixi la prosperitat econòmica, com afirmen els liberals. Estava convençut que més aviat s'esdevé el contrari: la prosperitat econòmica és la única garantia per poder aplicar una política liberal. Els feixismes i els populismes antiliberals creixen a l'empara de les crisis, com també constatem ara nosaltres en el moment històric actual.

Per avançar una mica més en la comprensió de l'objectiu polític de Keynes en escriure *La Teoria General* podem remetre'ns al darrer capítol de *La Teoria General*, el XXIV, de títol "Notes finals sobre la filosofia social vers la qual podria conduir la Teoria General". El primer paràgraf d'aquest capítol diu així: "*Els principals defectes de la societat econòmica en la qual vivim són la seva incapacitat per a proporcionar la plena ocupació (dels seus recursos), i la seva arbitrària i poc equitativa distribució de la riquesa i dels ingressos*". Keynes dedica vint-i-tres capítols a explicar perquè en el capitalisme hi ha "incapacitat per proporcionar la plena ocupació dels recursos productius" i dedica el capítol final a explicar com és

podria "compensar l'arbitrària i poc equitativa distribució de la riquesa i dels ingressos".

En aquestes "Notes finals" opina que és il·lusori i a la vegada utòpic pretendre assolir una perfecta igualtat de la riquesa i dels ingressos, però les desigualtats econòmiques en temps de Keynes ja li semblaven completament inacceptables. En paraules textuais de l'any 1936 en aquest darrer capítol de *La Teoria General*: *"Per la meua part penso que hi ha una justificació social i psicològica per a les importants desigualtats dels ingressos i de la riquesa, però no per a unes disparitats tan grans com les que existeixen actualment. Hi ha valuoses activitats humanes que requereixen la motivació de fer diners i l'entorn de la propietat privada de riquesa per a llur total realització. (...) Però per estimular aquestes activitats i la satisfacció d'aquestes inclinacions (a fer diners) no és necessari que hom jugui amb apostes tan elevades com ara (apostes que comporten aquesta gran desigualtat dels ingressos i de la riquesa). Apostes molt inferiors poden complir igual de bé la funció (de crear riquesa), tant aviat com els jugadors s'hi han acostumat. La tasca de trasmutar la naturalesa humana no ha d'ésser confosa amb la de manipular-la".*

Per a Keynes, si els governs no són capaços d'estabilitzar les economies de mercat en la plena ocupació dels recursos, aleshores es perd l'indubtable benefici d'un sistema polític basat en el mercat lliure. I si es perd aquest benefici, l'espai polític és ocupat pels extremistes que ofereixen solucionar el problema econòmic suprimint els mercats i anul·lant la llibertat.

Recordem que a *La Teoria General* va escriure: *"Els sistemes d'Estat autoritaris actuals (en referència al comunisme i al nazisme) sembla que poden resoldre el problema de la desocupació a costa de l'eficiència i la llibertat. És cert que el món no tolerarà per molt temps la desocupació que, en la meua opinió, va inevitablement lligat amb l'individualisme capitalista d'avui en dia, llevat de breus intervals d'agitació (de conjuntura alcista). Tanmateix amb una anàlisi econòmica correcta del problema, és possible curar la malaltia conservant l'eficiència i la llibertat".* Aquesta cita mostra la gran confiança que dipositava en la correcta teoria econòmica en tant que base per a reforçar l'anomenat "art de governar", de tal manera que si encertem en les diagnosis i actuem correctament des de la política, podrem tenir fe en la resolució dels problemes.

En això que ell anomenava "l'art de governar" fou menys dogmàtic del que foren molts keynesians a l'etapa 1954-1955. Escriu a *La Teoria General*: *"Per descomptat, no m'interessa només pel diagnòstic si no també pel remei, i a aquest (al remei) hi dedico varies pàgines del llibre. Considero, tanmateix, que els meus suggeriments per tractat el tema, que confesso encara no estan del tot a punt, es situen en un pla completament diferent del diagnòstic".*

Keynes diu també a *La Teoria General* que *"no vol cristal·litzar en una forma definitiva el ramell d'idees essencials i relativament senzilles en que es basa la meua teoria"* i en una carta al seu amic l'escriptor Thomas S. Eliot de data 5 d'abril de 1945 poc temps abans de morir i nou anys després de la publicació de *La Teoria General* diu: *"La política de plena ocupació dels recursos productius a través de la inversió era només una aplicació concreta d'un teorema intel·lectual. Hom pot arribar al mateix resultat de manera satisfactòria o bé consumint més o bé treballant menys temps".* Aquestes cites demostren que Keynes concep *La Teoria General* no

pas com un manual d'economia amb diagnòsics i receptes polítiques rígides si no com un corpus viu d'idees que es desplega i obté resultats a partir d'un mètode d'anàlisi.

Allò que va impressionar als economistes i polítics a les dècades de 1930 i 1940 quan el món estava penjat entre una democràcia decadent i un totalitarisme rampant fou precisament el mètode d'anàlisi de Keynes, aquest corpus viu d'idees que combina una revolució en l'anàlisi econòmica per una banda i, per l'altre, les propostes de política econòmica que formula per salvar el capitalisme.

John Kenneth Galbraith en el llibre de 1971 de títol *Economics, peace and laughter* va escriure un capítol sobre "Cóm va arribar Keynes als Estats Units d'Amèrica?". En aquest capítol Galbraith diu: "*Paul Samuelson va comparar l'entusiasme del joves economistes nord-americans quan es va publicar La Teoria General de Keynes amb el del poeta John Keats quan va llegir per primera vegada en anglès la versió completa de les obres d'Homer a càrrec de George Chapman*". Galbraith comenta que "*moltes persones es preguntaran si els economistes són capaços d'una emoció tant refinada, però sense cap mena de dubte l'efecte de La Teoria General fou molt impactant. En aquell llibre hi havia el remei per a la desesperança que es vivia als patis de la universitat de Harvard. No era enderrocar el sistema si no salvar-lo. Per els qui no eren revolucionaris semblava massa bo per a ésser veritat. Per el revolucionari ocasional era veritat. La vella economia s'ensenyava al llarg del dia però a la nit i quasi totes les nits des de 1936 en endavant, la majoria dels membres de la comunitat de Harvard discutien sobre les idees de Keynes. Entendre i discutir sobre les teories de Keynes i plantejar cómo millorar el capitalisme era el fet més important que estava esdevenint al país i tal vegada així ha estat*".

Acabo aquest apartat sobre la valoració de *La Teoria General*. És un opinió compartida entre els estudiosos constatar que *La Teoria General* és una obra de perdurable fascinació. Robert Skidelsky atribueix aquesta perdurable fascinació al fet que és una obra "*senzilla i subtil, obscura i profunda*". Segons el seu parer -que jo comparteixo- *La Teoria General* és una obra que, en primer lloc, proporciona una sistemàtica manera de pensar els problemes de les economies capitalistes contemporànies; i, en segon lloc, és un llibre que alerta sobre els perills latents que poden presentar-se en totes les èpoques quan en una economia de mercat els actors socials s'encaminen a resoldre de manera equivocada el problema de la creació de riquesa. *La Teoria General* tracta de problemes als quals seguim confrontant-nos des de l'època de Keynes: el problema de la desocupació dels factors productius, sobretot del treball, i el problema de les excessives desigualtats en la distribució de la renda i la riquesa.

Nota: Si vostès volen llegir *La Teoria General* en català poden anotar que Edicions 62 amb el suport de la Diputació de Barcelona va publicar l'abril de 1987 a la Col·lecció Clàssics del Pensament Modern (CPM) una versió en català de *La teoria general de l'ocupació, l'interès i el diner* de John Maynard Keynes. La traducció va anar a càrrec de Josep M. Masferrer; en edició a cura de Lluís Argemí i Àngels Martínez; amb cronologia i bibliografia de Francesc Roca; i pròleg, en català, del professor Luis Àngel Rojo. Aquesta versió en català compta amb un Índex de noms i matèries d'extraordinària utilitat a cura de Jordi Vilalta, basant-se en l'índex de l'edició original. Fou el professor Ernest Lluch -malauradament assassinat per

E.T.A ara fa divuit anys- qui va proposar l'editor J. M. Castellet incloure a la CPM llibres de destacats economistes. CPM fou dirigida pel mateix Castellet i per Salvador Giner i J.F. Yvars.

8.- Un Keynes no keynesià

Permetin-me ara que m'endinsi més en les idees de Keynes sobre l'economia política i el capitalisme i que ho faci des d'un títol tal vegada una mica xocant: el d'un Keynes no keynesià. Per començar cal tenir en compte que les diferències entre allò que Keynes va veritablement dir i allò que si li atribueix varen començar a presentar-se ja en vida de Keynes. Austin Robinson -un eminent economista de Cambridge deixeble i amic de Keynes i marit de Joan Robinson- va deixar escrit el record d'un dinar a Washington l'any 1944 en el que Keynes li va explicar la seva participació en un sopar el dia anterior amb acadèmics nord-americans. Diu Robinson, que li va fer el següent comentari: *"En aquella reunió jo era l'únic no-keynesià"*. Hi hagué, doncs, de vell antuvi diversos significats sobre allò que volia dir ser o no ser un economista keynesià. Com aclareix Austin Robinson *"els alumnes de Keynes a Cambridge, Anglaterra, consideraven l'economia keynesiana com un model de pensament sobre els factors determinants del nivell d'activitat, (una manera de pensar) igualment aplicable a la depressió (econòmica) com al "boom" (del creixement). En canvi, els deixebles americans (de Keynes) han tendit a considerar l'economia keynesiana com continuadament expansionista sigui quina sigui la conjuntura econòmica del moment"*.

Segons la meua lectura, Keynes no tenia mentalitat socialista i, com he dit abans, era contrari al comunisme per la manca de llibertats fonamentals que aquest sistema polític sempre comporta. Keynes no fou un socialista com sí que ho foren, per exemple, els seus compatriotes el matrimoni fàctic i intel·lectual format per Beatrice i Sidney Webb o l'escriptor Georges Bernard Shaw qui en el llibre de títol *Assaigs Fabians* va voler, en paraules seves: *"subministrar un programa parlamentari per a un primer ministre britànic convertit al socialisme"*.

En contra d'una opinió generalitzada vull remarcar que Keynes no fou partidari de l'augment continuat dels impostos via pressió fiscal ni fou un defensor de la despesa pública permanent. Keynes no fou un socialdemòcrata en el sentit que s'ha donat a aquesta doctrina a la dècada de 1960 i 1970. Pocs anys abans de morir, es preguntava si seria positiu o no que el pressupost governamental fos superior al 25% del total de la Renda Nacional.

Tampoc fou un apòstol dels dèficits públics pressupostaris permanents com afirmen sovint molts mitjans de comunicació quan parlen de les idees de Keynes. Ell defensava que els pressupostos governamentals havien d'estar equilibrats com a norma habitual. La idea de Keynes era aplicar romanents positius obtinguts en temps de creixement econòmic a cobrir dèficits pressupostaris en temps de crisi. I si els dèficits pressupostaris s'havien de concretar a més a més en endeutament financer, els resultats de les bonances econòmiques i els creixements posteriors a la crisi, s'havien d'aplicar immediatament a reduir l'endeutament. A *La Teoria General* Keynes va dir amb tota claredat que només en els moments d'expansió

econòmica s'han d'implementar polítiques d'austeritat i de contenció de la demanda. És en la fase alcista del cicle quan s'ha d'equilibrar el pressupost i també aplicar els romanents positius a reduir l'endeutament. En els moments de recessió, en canvi, cal aplicar polítiques expansives, no polítiques de contenció de la despesa. El "boom", no la crisi es el moment apropiat per a la austeritat.

Keynes té una frase molt famosa que, sovint, es mal interpreta. Aquesta frase és: "*A llarg termini tots estarem morts*". Ara bé, la frase completa diu així: "*el llarg termini es una guia confosa per interpretar la conjuntura. A llarg termini tots estarem morts. Els economistes es plantegen una feina massa fàcil i massa inútil si a cada tempesta que colpeix l'economia ens diuen que quan passi el temporal l'oceà tornarà a estar tranquil*". Aquesta frase figura en el llibre *Breu tractat sobre la reforma monetària* de 1923 i fou escrita cinc anys després de finalitzar la primera guerra mundial en un context conjuntural molt difícil que Keynes qualifica de "*món econòmicament empobrit*".

Amb aquesta frase allò que Keynes vol explicar és que no s'ha de confondre els problemes de fons amb els problemes immediats. Una economia que té atur elevat, desequilibris a la balança de compte corrent, que importa més que no pas exporta, i que està endeutada té un problema de fons en forma de manca de competitivitat. Mentre s'apliquen solucions als problemes de fons, a allò que és la causa última de la malaltia, que és la pèrdua de competitivitat, entretant cal buscar com aplicar remeis d'urgència al problema immediat.

En relació a aquesta qüestió dels problemes de fons i al llarg termini o al curt termini de la conjuntura en el llibre *Keynesianismos* hi anoto una cita de Lionel Robbins extreta de la seva obra *Autobiografia d'un economista* publicada el 1971. Aquesta cita té interès pel fet que Robbins que no compartia algunes de les teories de Keynes expressades a *La Teoria General*. Robbins reconeix que la idea encertada de Friedrich Hayek -contrari a la interpretació de Keynes sobre les causes de les crisis econòmiques- segons la qual calia superar la recessió deixant caure les empreses que havien fet inversions equivocades i calia fomentar la disposició a estalviar (aquesta teoria diu Robbins) era una idea tan poc adequada com -cito textualment- "*negar mantes i estimulants a un borratxo que ha caigut en un estany glaçat emparant-nos en el raonament de que el seu problema original era el sobreescalfament (produït per l'alcohol)*".

Si retornem a les diferències entre Keynes i els keynesians de postguerra podem dir que per a Keynes l'objectiu polític a assolir era la supervivència d'un capitalisme profundament reformat allunyat de la nacionalització de les empreses i sense una regulació a fons de tota la vida econòmica. Segons el seu parer la causa principal dels períodes d'atur persistent que afectava a molts treballadors no era l'usurpació dels guanys per part dels capitalistes. La causa de la desocupació era les fluctuants perspectives de la inversió privada en el si d'un món econòmic incert.

Com ja he explicat abans en la teoria de Keynes la demanda d'inversió és per definició una demanda volàtil. En la determinació de la demanda d'inversió hi juguen factors psicològics que afecten als empresaris i als que disposen de liquiditat per invertir. Aquests factors psicològics van més enllà del càlcul racional de costos i beneficis. L'individu inverteix amb l'esperança d'obtenir un flux de

rendiments en un horitzó temporal. Aquest flux anticipat, mentalment esperat i desitjat, serà més elevat quan més optimistes siguin els inversors. Un optimisme que depèn més de la confiança que els "*animal spirits*" dipositin en les expectatives a llarg termini, que no pas del coneixement precís dels factors que influiran en el rendiment de la inversió.

En els moments de conjuntures econòmiques d'estancament de l'economia Keynes opina que les mesures monetàries seran insuficients per estimular els fluxos de crèdit ja que les empreses no s'animaran a demanar préstecs encara que els tipus d'interès estiguin arran del zero per cent, i això serà així pel fet que els preus seguiran caient i no hi haurà raons suficients per preveure una recuperació de la demanda. Una forma de reactivar la confiança empresarial i aconseguir que el sector privat torni a invertir seria disminuint els impostos.

Per a Keynes en lloc de la fórmula de disminuir els impostos a les empreses, en determinades ocasions si be no sempre, era millor que l'Estat fos qui invertís directament a través de contractacions al sector privat, ja que així la quantitat necessària per reactivar la conjuntura depressiva seria fàctica, de debò, a diferència de la conducta en el sector privat que amb la reducció d'impostos podria augmentar l'estalvi però no necessàriament la inversió. Si el sector privat no volia invertir per manca d'expectatives, o no podia fer-ho per manca de recursos, era l'Estat qui havia de suplir el sector privat. Per a Keynes, l'Estat havia d'estar preparat per actuar, en darrera instància, com agent de la demanda efectiva, de la mateixa manera que el banc central oficial havia d'actuar com entitat de crèdit de darrer recurs.

Des d'aquesta visió de les coses es compren que per a Keynes el fet important no era nacionalitzar les dotacions de capital a mans dels empresaris com varen proposar els socialistes a les dècades de 1950 i 1960 si no aplicar el que ell en deia "socialitzar la inversió". Segons el seu parer hom podia deixar la activitat productiva en mans privades sense major temor sempre i quan l'Estat garantís una capacitat de despesa suficient en l'economia, a fi de mantenir el nivell d'inversió de la plena ocupació.

El fet que el capitalisme sigui "*una economia monetària de producció*" i, per tant, atesa l'enorme importància de la funció del diner en una economia capitalista de mercat, l'opinió de Keynes es que calia aprofundir en la teoria monetària i considerar els encerts i els errors d'aquesta política monetària en les seves propostes d'estabilitat financera. Nogensmenys era imprescindible entendre bé altres influències en el cicle econòmic capitalista més enllà de les derivades de la política monetària, i, en particular, explicar perquè en el capitalisme no s'aconseguia assolir un nivell alt i estable d'ocupació dels recursos productius. Per a Keynes el manteniment d'un alt nivell d'ocupació permanent d'aquests recursos havia d'ésser un objectiu continu i prioritari de la política econòmica, cosa que exigiria actuacions públiques governamentals preventives o correctores que tinguessin caràcter discrecional i fossin variables en la seva intensitat. "*Allò que s'escau al govern no és fer coses que ja fan els individus i les empreses, i fer-les una mica millor o una mica pitjor; és, més aviat, fer coses que ara mateix no es fan en absolut*", escriurà.

Per les raons exposades Keynes fou un ferm partidari de la iniciativa privada i va defensar la necessitat d'una intervenció estatal considerada només imprescindible per a mobilitzar els recursos productius i orientar l'economia cap a la plena disposició dels recursos del treball i del capital pel fet que en la depressió econòmica el mercat per a sí mateix no pot aconseguir el nivell òptim que el capitalisme necessita per a sobreviure.

Keynes no tenia ni receptes, ni remeis estàndard, ni formules d'aplicació universals per a la intervenció governamental. Una possibilitat era un programa d'inversions públiques no necessàriament en obra pública si no també en inversions destinades a fomentar la investigació, la recerca i la innovació. Nogensmenys, com ja he dit, segons ell les intervencions governamentals i les inversions públiques no havien de ser ni permanents ni duradores. A l'any 1937 quan a Anglaterra hi ha una taxa d'atur elevada Keynes avisa del risc del sobreescalfament i no és partidari de fer més inversions en obres públiques.

En el camí del mig entre el socialisme dirigista i el capitalisme *laissez-faire* que ell proposava, en la "*via intermèdia*" que ell intentava definir, les intervencions estatals no havien de malmetre allò que per a ell eren els fonaments de la possibilitat de construir una civilització decent. Uns fonaments que definia així: *llibertat d'elecció individual i política; assignació dels recursos econòmics mitjançant el mecanisme dels preus en el mercat; estímul a l'empresa privada; distribució més equitativa de la renda; i millores socials pel conjunt de la població.*

En contra d'un altre parer també molt assentat entre els keynesians he de dir que Keynes no fou partidari de la inflació com un recurs de la política econòmica, tal i amb freqüència hom li atribueix. Ell creia en la bondat dels preus estables i va defensar que els governs havien de controlar la inflació a través de polítiques monetàries instrumentalitzades des dels bancs centrals nacionals. Per a ell, el gran perill per el capitalisme era la inestabilitat econòmica i en particular les modificacions en el nivell dels preus. Els guanys o pèrdues inesperades a causa de la inflació o de la deflació, és a dir les que no són resultat del treball o de l'estalvi, constitueixen interferències perilloses per a la pau social. Ell va deixar escrit que la variació intensa en els preus talla el nexa moral existent entre la decisió dels empresaris en invertir i la remuneració dels treballadors establerta per contracte. La inestabilitat en el valor del diner mina aquest contracte social en que es basa el capitalisme. Keynes a l'any 1919 ja va invocar una afirmació atribuïda a Lenin segons la qual "*no hi ha mitjà més subtil i més eficient per enderrocar la base existent a la societat, que corrompre la moneda*". La crítica de Keynes és que mitjançant un procés d'inflació continuada, es confisca de manera discreta i secreta una part important de la riquesa del ciutadans.

Al llarg de molts escrits, Keynes mostra una preocupació genuïna per la variació en els preus, tant de la inflació com de la deflació. Per exemple, tot el capítol primer del llibre de 1923 el *Breu tractat sobre la reforma monetària* està dedicat a "Les conseqüències socials de les variacions en el valor del diner". En aquest capítol estudia els efectes de la inflació en la distribució de la renda i l'impacte de la deflació en el nivell de la producció a curt termini. Com dirà amb claredat: "*la inflació és injusta i la deflació és inconvenient*". I escriu: "*Tant la inflació com la deflació són malts que han d'evitar-se. El capitalisme individualista dels nostres dies, precisament perquè confia l'estalvi a l'inversionista individual i la producció a*

l'emprenador individual pressuposa (en cursiva en el text) una unitat estable de valor i no pot ésser eficient sense aquesta estabilitat; tal vegada sense ella (sense l'estabilitat de preus) tampoc pugui sobreviure (com a sistema social)".

Acabo aquest apartat amb una referència a un assaig publicat a "New Statesman and Nation" el 28 de gener de l'any 1939 tres anys després de la publicació de *La Teoria General* i que porta de títol "*Democràcia i Eficiència*". Escriu Keynes: "*La qüestió és saber si estem disposats a abandonar l'estat de 'laissez-faire' del segle XIX per entrar en una etapa de "socialisme liberal", és a dir un sistema que ens permeti actuar com comunitat organitzada amb objectius comuns i disposats a promoure la justícia social i econòmica tot respectant i protegint l'individu –la seva llibertat d'elecció; les seves creences; el seu esperit i les manifestacions d'aquest esperit; i la propietat privada".*

9.- Keynes i els problemes de l'actual hiperglobalització econòmica i financera

Si vostès disposen encara de corda per escoltar-me voldria fer una reflexió en veu alta sobre els problemes de l'actual hiperglobalització econòmica i financera i ho fer-ho de la mà de Keynes i dels llibres d'un economista de nom Dani Rodrik.

Les cites de Keynes que he utilitzat al llarg de la classe mostren en primer lloc el seu sentit crític en relació al capitalisme i, sobretot, indiquen que era molt conscient de les enormes dificultats que suposa la tasca de controlar i dirigir les forces econòmiques en una societat capitalista democràtica a la recerca de l'eficiència econòmica, la justícia social i la llibertat individual. Dificultats en primer lloc, com he dit, d'ordre moral relacionades amb els valors que impregnen les conductes individuals i col·lectives en la nostra societat. Hem constatat que Keynes reclamava als polítics una atenció especial als valors morals que configuren la cohesió social i, en especial, reclamava als economistes una permanent reflexió sobre les nostres creences al voltant de les virtuts i defectes de la societat mercantil. També he parlat de les dificultats que l'anàlisi dels fets comporta per a una correcta teoria econòmica que ha d'orientar l'art de governar i ha de proposar una sortida a la necessitat d'assolir una organització de la societat que no ofengui la nostra manera de viure i que Keynes volia "*digna, sàvia i justa*".

Nosaltres en enfrontem a aquest repte que plantejava Keynes però ara ho fem en un moment històric de gegantina globalització econòmica i financera. Molts economistes constatem que quan la globalització es va configurar dins uns límits, el creixement econòmic fou positiu en termes generals. Molts de nosaltres creïem en les virtuts de la globalització quan aquesta no qüestionava de manera radical l'autonomia política dels Estats. Tanmateix, no es així amb en la situació actual que podríem qualificar d'hiperglobalització sense límits.

Ara constatem que l'eliminació de barreres comercials i sobretot financeres s'ha convertit en una finalitat en sí mateixa i no pas en un medi per arribar a assolir objectius econòmics i socials bàsics. És poc comprensible per a nosaltres i per a molts ciutadans que des de la democràcia representativa s'hagi imposat a la

societat determinats tractats que comporten drets especials a les companyies d'abast mundial i que s' hagin reduït impostos a favor de determinades empreses i a favor de les rendes més altes amb l'argument de que només així es pot garantir el creixement econòmic. Ara enregistrem que no hi ha equilibri entre l'autonomia política dels Estats i la globalització econòmica. El nou model de globalització ha capgirat les virtuts del lliure intercanvi internacional de bens, serveis i finances.

En aquest context és convenient recordar que en el període 1942-1945 Keynes va proposar al representant dels Estats Units, Harry Dexter White, un nou model d'ordre econòmic internacional basat en unes condicions que des del seu punt de vista protegien de manera adequada la capacitat d'un govern nacional per mantenir la plena autonomia de la política econòmica. Entre aquestes condicions proposades per Keynes destacava el dret dels governs a devaluar la seva moneda sota condicions específiques; el dret de cada país a mantenir els controls nacionals en els moviments internacionals de capitals i el dret a rebre préstecs del FMI sense que aquest imposés condicions a la política nacional de cada país. És sabut que la proposta de Keynes no va reeixir del tot a Bretton Woods però si va restar viva la idea de que era imprescindible establir controls en els moviments internacionals de capitals si hom volia estabilitzar les economies de mercat.

De fet a les dècades de 1950 i 1960 va existir la convicció que l'economia internacional precisava de fort recolzament polític i institucional. Els governs nacionals varen aplicar instruments de política econòmica adequats per fomentar la demanda agregada, varen reduir aranzels però varen establir ajuts oficials a sectors estratègics de l'economia. Els tipus de canvi de les monedes eren fixes però ajustables i va existir un ferri control als moviments internacionals de capitals. Aquest sistema es va esfondrar a partir de la crisi del 1973 i fou substituït per un sistema de canvis flotants i els controls de capitals foren desmantellats a la dècada de 1980 i principis de 1990. A l'any 1989 la OCDE va anul·lar totes les restriccions sobre els fluxos financers internacionals a nivell mundial i a l'any 1995, després de dècades de negociacions, la Organització Mundial del Comerç va establir acords que han comportat profundes transformacions en les polítiques estatals.

L'economista nord-americà d'origen turc de nom Dani Rodrik, professor a Harvard ha escrit tres llibres que serveixen de bona orientació per reflexionar sobre els problemes de la hiperglobalització. Aquests tres llibres són: *La paradoxa de la globalització. Perquè els mercats globals han de poder coexistir amb els Estats i la democràcia* publicat el 2011; *Les lleis de l'economia. Encerts i errors d'una ciència qüestionada* de 2015 i *Parlem clar sobre el comerç mundial. Idees per a una globalització intel·ligent* de 2017.

La posició de Dani Rodrik en aquests llibres es pot resumir en la convicció de que ha arribat l'hora d'adherir-se a una lògica diferent respecte als intercanvis econòmics i financers. Allò que hem de fer és consolidar el valor de la democràcia política. L'objectiu de les negociacions econòmiques internacionals hauria de basar-se en augmentar l'autonomia política dels països, i alhora tenir en compte el possible perjudici pels socis comercials. Si bé el règim comercial del món està regit per una lògica mercantilista que diu tu abaixes les teves barreres a canvi que jo abaixi les meves hem de tenir en compte que la falta d'obertura ja no és la limitació

inamovible que pesa sobre l'economia mundial; en canvi, la falta de legitimitat democràtica, sí que és el veritable problema.

En opinió de Rodrik és un error defensar que només hi ha un sol camí cap a la prosperitat econòmica. Segons ell, cada país hauria de poder optar per les institucions que li semblen més adequades. És possible que el Regne Unit, per exemple, pugui tolerar una desigualtat i una inestabilitat financera més grans a canvi d'un creixement més alt i de més innovació financera. La societat britànica podria optar per impostos més baixos sobre el capital i uns sistemes financers més independents, sense els mateixos traumatismes que això comportaria en altres societats. Els països continentals europeus, per exemple, fomentarien probablement una igualtat més gran i optarien per un major conservadorisme financer. Les firmes internacionals es queixaran que les diferències de normativa i de regulació fan augmentar els costos dels negocis transfronterers, però aquestes reivindicacions s'han d'obviar davant els beneficis imprescindibles derivats de les polítiques estatal.

Com ja he dit Keynes va defensar que els països tenen dret a protegir la seva organització institucional i a salvaguardar la integritat de les seves regulacions específiques. Certament hi ha l'inconvenient que amb la hiperglobalització les regulacions financeres o la protecció dels drets laborals es poden eludir i debilitar amb deslocalitzacions a altres països on els criteris són força menys estrictes; però la política mundial hauria de fer possible que els Estats puguin intentar evitar aquesta mena d'"arbitratge regulador" establint restriccions a les transaccions frontereres. Per exemple, les importacions des de països que violen de manera flagrant els drets dels treballadors, podrien afrontar restriccions quan es pugui demostrar que aquestes importacions amenacen de perjudicar la normativa laboral interna dels països. Si no posem em marxa disposicions d'aquesta mena, la diversitat institucional dels estats no té cap sentit: la nostra democràcia és buida.

Com diu Dani Rodrik s'ha fet imprescindible que les màximes autoritats mundials posin el focus en millorar la democràcia, no només en afavorir la globalització. Els economistes hem d'admetre que en el context global actual els governs estatals no poden per si mateixos solucionar greus problemes com la desigualtat econòmica, l'exclusió social, el creixement lent o les crisis internacionals. Ara bé en un context global que no impedis la creació de polítiques internes respectuoses amb les institucions polítiques més pròpies, els Estats podrien pal·liar part d'aquests greus problemes en base a un consens polític intern ara impossible per a l'obediència obligada a tractats internacionals. Els economistes hauríem d'articular un discurs que donés prioritat a aquesta concepció de les coses respecte a la prioritat que hem donat a la llibertat financera, a liberalització comercial i a l'harmonització de les normatives.

Sé que és difícil fer propostes en la línia de repensar la globalització perquè qualsevol replantejament com el que insinua Dani Rodrik és acusat de deriva perillosa vers el proteccionisme. Però hauríem de tenir consciència que avui en dia correm un risc major que el proteccionisme i és que les tensions socials que crea la hiperglobalització impulsin una reacció populista que debiliti alhora la globalització i la democràcia. Ara allò que ara és perill és la democràcia.

Keynes ens va ensenyar que, a menys que els governs nacionals aconseguixin establir l'economia del seu país a nivell de la plena ocupació dels factors productius interns, es perdria l'indubtable benefici de la democràcia i s'obrirà un espai polític per als extremistes. Ell va viure en períodes històrics penjats entre dues guerres mundials on el totalitarisme rampant a Alemanya, Itàlia, Japó i Espanya, va guanyar a la democràcia decadent en aquells països.

10.- L'assaig *Perspectives econòmiques per als nostres nets*

Permetin-me retornar a les idees de Keynes sobre com podríem dibuixar un futur per al capitalisme lluny de la hiperglobalització. Keynes va publicar l'any 1930 un interessantíssim assaig de títol *Perspectives econòmiques per als nostres nets* que ja he esmentat i al qual vaig dedicar la meua conferència de data 23 de gener d'enguany, 2018, a la Societat Catalana d'Economia de l'Institut d'Estudis Catalans (veure la meua pàgina web: www.miquelrubirolatorrent.cat).

En aquest assaig "*Perspectives econòmiques per als nostres nets*" Keynes assenyala que no ens enfrontem a una crisi per manca de bens materials o per no disposar dels medis tècnics per a fer realitat els mecanismes de la prosperitat. Segons Keynes no ens enfrontem a una qüestió de recursos escassos susceptibles d'usos alternatius; ens enfrontem a una problema d'economia política; és a dir, a un problema d'organització de la societat. La qüestió és que hem de fer per "*actuar com una comunitat organitzada amb objectius compartits i disposats a promoure la justícia social i econòmica tot respectant la llibertat individual*".

En un altre assaig publicat l'any 1933, tres anys després de *Perspectives per als nostres nets* -que és un assaig que porta un títol ben significatiu: *Els medis per a la prosperitat*- hi consta un argumentari amb una expressivitat notòria que val la pena citar-lo en aquest moment de la classe. Keynes escriu: "*si la nostra pobresa fos atribuïble a la fam, a un terratrèmol o a una guerra, si ens manquessin les coses materials i els recursos per a produir-les, no podríem trobar els medis per a la prosperitat en un altre lloc que no fos el treball dur, l'abstinència i la inventiva. (És a dir, hores interminables i esgotadores de dur treball; abstinència en el consum i foment de l'estalvi; inventiva en la resolució diària de les mancances). Però, de fet, la nostra cuina és notòriament d'una altra mena. Procedeix d'alguna falla en els mecanismes immaterials de la ment, en els mecanismes que posen en marxa els motius que haurien de permetre'ns adoptar les decisions i actes de voluntat necessaris per posar en moviment els recursos i els mitjans de que disposem. És com si dos automobilistes que es trobessin en una carretera fossin incapaços de passar un al costat de l'altre perquè cap d'ells coneixés les normes de circulació. Els seus propis múscles no són d'utilitat; un enginyer de l'automòbil no pot ajudar-los; una millor carretera no els serveix de res. No els manca res ni cap altra cosa els ajuda, a menys que tinguin les idees ben clares. Així, també, el nostre problema no és un problema humà de múscles i resistència. No és un problema d'enginyers o un problema agrícola. Ni és àdhuc un problema econòmic si per tal entenem aquells càlculs, disposicions i accions organitzatives per mitjà de les quals els empresaris individuals poden progressar. Ni és un problema bancari, si entenem per banca els principis i mètodes d'una ment clarivident per mitjà dels quals (principis i mètodes)*

s'estimulen en connexions perdurables i s'eviten compromisos desafortunats. Ben al contrari, és un problema econòmic en sentit estRICTE, o per dir-ho millor un problema d'economia política, que suggereix una combinació de la teoria econòmica amb l'art de governar". Fins aquí la cita de la qual podem retenir les afirmacions: "falla en els mecanismes immaterials de la ment" i "un problema d'economia política que suggereix una combinació de la teoria econòmica amb l'art de governar".

Aquesta idea central d'una falla en els mecanismes immaterials de la ment és nuclear a l'assaig *Perspectives econòmiques per els nostres nets*. Com Keynes escriu literalment en el pròleg al llibre *Assaigs de Persuasió*- que és el llibre on es va publicar l'assaig que comentem- si quan definim aquest problema d'economia política encertem en la diagnosi aleshores (cito textualment) *"apareix de manera ben clara allò quina és la veritable tesi d'aquest llibre de principi a final (i Keynes passa a definir aquesta tesi): la profunda convicció que el problema econòmic (com es podria anomenar de manera succinta), el problema de la necessitat, de la pobresa i de la lluita econòmica entre classes i nacions, no és altre cosa que una espantosa confusió, una transitòria i innecessària confusió"*. (Keynes escriu en cursiva el qualificatiu innecessària abans del mot confusió). Segons ell no és necessari, no és imprescindible que visquem en la confusió. I la cita continua així: *"l'esdevé que hi ha una raó subtil basada en l'anàlisi econòmica que permet a la fe obrar en aquest cas"* (el cas de la resolució del problema econòmic). *Perquè -prosegueix- si actuem de manera consistent a partir de la hipòtesi optimista, aquesta hipòtesi tendirà a complir-se; mentre que actuant des de la hipòtesi pessimista podem tancar-nos per sempre en el fossar de la necessitat"*.

Keynes expressa la ferma convicció de que *"el món occidental ja compta amb els recursos i la tècnica, capaç de reduir el problema econòmic a una posició d'importància secundària"*. Secundària en el sentit que ja no *"absorbeixi les nostres energies morals i materials"* com malauradament ara passa (escriu a l'any 1930, com he dit). I afegeix: *"tant de bo poguéssim crear l'organització per a poder usar-los (aquests recursos i aquesta tècnica), (una organització) capaç de reduir el problema econòmic a una posició d'importància secundària"* de manera que el món occidental pot aconseguir que "el" problema econòmic esdevingui "un" problema no pas el problema més important i decisor. Aleshores podríem dir que *"el problema econòmic no és el problema permanent del gènere humà"*. Dir que el problema econòmic pot estar *"resolt a llarg termini o al menys tenir perspectives de resolució dintre de cent anys"*, és dir molt ja que com escriu el propi Keynes: *"si en lloc de mirar cap al futur mirem envers el passat veurem que aquest problema, la lluita per la subsistència, ha estat sempre fins a data d'avui el problema més delerós per a la humanitat, i no només per a la humanitat, si no de tot el regne de la vida des dels inicis en les formes més primitives"*. La cita recalca que és un fet sorprenent que el problema econòmic pugui ésser resolt. Un fet sorprenent que comportarà diverses conseqüències de gran calat.

Segons Keynes si no sobreestimem la importància del problema econòmic ni sacrificuem a les seves suposades necessitats altres qüestions de major significat per a la vida humana, aleshores la qüestió dels fets i dels problemes econòmics estarà reservada als economistes en tant que especialistes comparables als dentistes en el seu àmbit professional. La darrera frase de l'assaig diu: *"Seria magnífic que els economistes aconseguissin ésser considerats persones modestes i competents com els odontòlegs!"*.

A l'assaig és possible constatar que per a Keynes, la potencial resolució del problema econòmic en mans de l'art de governar té dues grans conseqüències fonamentals que estan interrelacionades: d'una banda, els canvis en el món del treball, i, complementàriament, de l'altra, els canvis en els codis morals. Els canvis en els codis morals tenen a veure amb el fet de donar al motiu monetari el seu veritable valor, cosa que qüestiona l'amor patològic envers el diner. Aquests canvis afecten també la finalitat tradicional pel que fa a l'aplicació de les energies de l'home abocades al treball productiu en forma de producció de mercaderies i subministrament de serveis.

Com he dit fa en un altre apartat de la classe és a l'assaig *Perspectives per els nostres nets* on Keynes distingeix entre tenir diners per resoldre les necessitats de la vida, una decisió que és raonable en sí mateixa i, a l'extrem oposat, una tendència malsana centrada en voler acumular diners només amb la finalitat de posseir-los. Allò que voldria remarcar és la reflexió de Keynes en relació a què s'esdevé si és capgira aquesta dimensió dominant d'amor patològic envers el diner.

Escriu: *"Quan l'acumulació de riquesa ja no sigui de gran importància social hi haurà grans canvis en els codis morals. (...) Quan siguem lliures de poder-ho fer es capgiraran els costums socials i les pràctiques que afecten a la creació de riquesa i a la seva distribució centrada ara en l'acumulació de capital i en l'amor al diner com a possessió a diferència de l'amor al diner com un mitjà per gaudir dels plaers i realitats de la vida.(...) Podrem aleshores alliberar-nos de molts principis pseudomorals que han pesat durant dos-cents anys sobre nosaltres per llur imprescindible utilitat. Aleshores podrem deixar clar que la cobdícia es un vici, que la pràctica de la usura és un delictes i l'amor al diner es detestable. Podrem valorar les finalitats per damunt dels mitjans i preferir allò que és bo a allò que és útil. Fins que no arribi aquest moment pel cap baix dintre de cent anys –es a dir vers el 2030 - haurèm de continuar fingint que allò que és just és inconvenient i allò que és dolent és just i el que és just no ho es. La cobdícia, la usura i la cautela hauran de continuar essent els nostres deus encara una mica més de temps, doncs només elles (la cobdícia, la usura, la cautela) ens poden treure del túnel de la necessitat econòmica i portar-nos a la llum del dia". (...) Per tant, penso amb il·lusió en els dies no llunyans en que hi haurà el major canvi produït en l'entorn material de la vida dels éssers humans en el seu conjunt".*

11.- El paper de la ciència econòmica

Acabo la classe amb unes paraules sobre el paper dels economistes i la capacitat de la ciència econòmica d'explicar els fets que s'esdevenen a la societat, paraules que segueixen l'estela de les idees de Keynes.

En la cerimònia de graduació a la Universitat de Berkeley de la promoció d'economia del curs 2006-2007, abans que esclatés la darrera Gran Recessió, Tom Sargent -un afamat economista en macroeconomia i premi Nobel- va pujar a l'estrada i va dir que la ciència econòmica no era altre cosa que *"sentit comú organitzat"*. Tot seguit va enumerar dotze principis que segons ell ens *"ensenya la nostra formosa professió"*. El primer principi és: *"moltes coses que son desitjables no són factibles"*. El segon és: *"els individus i les comunitats s'enfronten una vegada*

darrera l'altre a costos d'oportunitat". En el quart principi Sargent es va referir al paper del govern: *"Tothom respon a incentius (...) Aquesta és la raó per la qual els sistemes de protecció social no sempre compleixen amb la funció desitjada"*. Segons Sargent un altre principi fonamental és que : *"igualtat i eficiència no poden ser compatibles"* en referència al fet que, segons ell, els governs podem millorar la distribució dels ingressos però només a canvi d' incorre en despeses i, per tant, en ineficiència.

Paul Krugman, també premiat amb el Nobel d'Economia, fou molt crític respecte a aquest discurs de Sargent acusant-lo de vol fer passar idees sectorials com a veritats universals i li va recordar que investigacions empíriques demostren que una desigualtat de rendes elevada pot arribar obstaculitzar el creixement econòmic. Noah Smith, un altre economista, va assenyalar a Sargent que la suposada incompatibilitat entre eficiència i igualtat no era certa si atenem a un dels supòsits fonamentals de l'economia que estableix que es poden produir intercanvis entre individus sense provocar ineficiència. Noah Smith també va formular greuges pel fet que deu dels dotze suposats principis bàsics de la ciència econòmica anunciats per Sargent son *"advertiments contra la intervenció del govern per promoure la igualtat o per ajudar a les persones"*.

Certament el discurs de Tom Sargent mereix aquestes crítiques perquè a les ciències socials, també a la ciència econòmica, les veritats no són immutables i responen en bona mesura a les situacions que s'analitzen de manera que quan hom diu, per exemple, que si hi ha eficàcia aleshores s'esdevé desigualtat, en aquesta afirmació hi té més rellevància el condicional "si" que no pas l'expressió "aleshores". Dit això, com he comentat en començar la classe, Sargent resumia amb claredat allò que és el convenciment de la majoria dels economistes segons el qual existeix incompatibilitat insuperable entre igualtat i eficàcia.

Ja he dit que són molts els economistes que no compartim la ideologia de Tom Sargent o la de Robert Lucas un altre economista rellevant i crec que és oportú recordar un llibre de Jeff Madrick que va publicar l'any 2014 amb el títol *Seven Bad Ideas. How Mainstream Economics Have Damage*. En aquest llibre Jeff Madrick critica amb duresa una mentalitat dominant a la ciència econòmica, mentalitat que ha danyat seriosament la disciplina econòmica. Una disciplina que, ho hem d'admetre, avui es troba en entredit pel que fa a la seva capacitat explicativa dels fets econòmics, socials i polítics.

Les set males idees a que es refereix Madrick són les següents: primera, una defensa equivocada de la "ma invisible" d'Adam Smith com a justificació de l'automatisme autoregulat dels mercats; segona, la defensa de la llei de Say com a justificació de l'austeritat pressupostària; tercera, l'obligació dels governs de no intervenir en l'activitat econòmica sigui quina sigui la conjuntura econòmica; quarta, establir la baixa inflació com a únic objectiu de la política econòmica; cinquena, la impossibilitat lògica de l'existència de bombolles especulatives a partir de models matemàtics de valoració d'actius cada vegada més sofisticats; sisena, la globalització en tant que fórmula indiscutible del creixement econòmic mundial; i setena, la superioritat de la ciència econòmica sobre les altres ciències socials, creença errònia que no ajuda als economistes a obtenir resultats plausibles en alguns dels seus models.

El predomini en el discurs econòmic actual d'aquests set idees errònies es troba allunyat de les idees de Keynes que hem comentat a la classe. Ell va dir amb claredat que l'economia no pot constituir una finalitat en si mateixa. A la classe he subratllat que la seva economia política s'ocupa dels mitjans que permeten assolir finalitats definides en altres àmbits com els de la ètica, la filosofia, o la religió.

Com destaca el professor Ricardo F. Crespo en el llibre *El pensamiento filosófico de Keynes* publicat l'any 2005 i en coincidència amb la lectura que he fet dels llibres de Keynes, el nostre autor defensava que l'activitat econòmica havia de ser el mitjà per a la Vida Bona i això pressuposava que el desig humà té una finalitat última -aquell *telos* dels grecs que he citat a la Introducció- més enllà del mer progrés material i l'afany de guanyar diners.

Robert Skidelsky recorda que *"Keynes creia que l'economia era una part dels discurs humà. Ell va afirmar que l'havien "educat adequadament" per considerar les coses d'aquesta manera. Això estava relacionat amb la qüestió del llenguatge en economia. Keynes volia apropar l'anàlisi econòmica al llenguatge "ordinari" o del "sentit comú". D'aquesta manera es podia reflectir una massa de coneixements no quantificables, imprecisos, si bé tanmateix útils per a pensar i per a comportar-se"*.

Aquesta cita de Skidelsky ens remet a la funció de les matemàtiques en la teoria econòmica. No hi ha dubte que les matemàtiques ajuden a definir els conceptes i que l'estadística pot frenar la nostra infatigable imaginació. Nogensmenys cal anar amb cura amb l'utilització d'aquestes eines.

En el darrer paràgraf del llibre de Vera Zamagni de títol *Una Història Econòmica. Europa des de l'Edat Mitjana a la crisi de l'euro* hi figura una cita de la conferència que John Hicks va fer a l'any 1941 a la Manchester Statistical Society. El títol d'aquesta conferència fou *"Education in Economics"*. Hicks va dir als assistents: *"Un matemàtic que és només un matemàtic i no una altra cosa que un matemàtic, no fa mal a ningú. Un economista que és només un economista i res més que un economista, constitueix un perill públic. L'economia no és res en si mateixa; es tracta de l'estudi d'un aspecte de l'ésser humà en la societat ...L'economia actual presenta un greu perill de maquiavelisme: la consideració dels problemes socials com objecte de les tècniques, però no com elements de la recerca general de la Bona Vida"*. Fins aquí la cita de Hicks, un autor que abans he citat en parlar del model IS-LM i que ara he recuperat per la seva insistència en que la formació dels economistes havia d'incloure "economia, estadística, política, comerç i història de l'economia". És a dir, els economistes hem de tenir la ment oberta al discurs d'altres ciències socials.

Hicks seguia l'estela de Keynes el qual feia aquesta reflexió a l'any 1933 quan va escriure un magnífic assaig sobre la vida i l'obra d'Alfred Marshall. Deia en aquest assaig: *"L'estudi de l'economia no sembla que requereixi dots especialment rellevants. ¿No és, tal vegada, en l'aspecte intel·lectual, una matèria fàcil en extrem, en comparació als estudis més elevats de la filosofia o de la ciència pura? I, tanmateix, un bon economista, o simplement competent, és una autèntica raresa. Matèria fàcil en la que pocs destaquen. Tal vegada la paradoxa resideixi en el fet que, en economia, el mestre ha de posseir una rara combinació (en cursiva) de capacitats. Ha d'assolir un elevat nivell en distintes direccions, combinant capacitats que, sovint, no es tenen en una mateixa persona. Ha d'ésser, d'alguna manera, matemàtic, historiador, estadista, filòsof; manejar símbols i parlar amb paraules;*

contemplar allò que és particular sota el prisma del que és general; abordar l'abstracte i el concret en el mateix vol del pensament. Ha d'estudiar el present a llum del passat i amb la mirada posada en el futur. La seva mirada ha d'abastar totes les parts de la naturalesa i de les institucions humanes. Ha d'ésser al mateix temps interessat i desinteressat; distant i incorruptible com l'artista i, no obstant, a vegades, tant agafat a la terra com el polític. Si no del tot, si en bona part, Marshall posseïa aquest ideal polièdric. Però, per damunt de tot plegat, aquesta varietat d'educació i personalitat li concedia el do essencial que li és imprescindible a l'economista: era en grau elevat historiador i matemàtic, estudiós, al mateix temps, del particular i del general, del temporal i de l'etern".

No conec altre millor manera d'acabar aquesta classe sobre les idees de John Maynard Keynes que afegir a la cita anterior un llarg paràgraf que figura a l'assaig de l'any 1933 de títol *L'autosuficiència nacional*. Escriu Keynes: "*En el segle XIX per decidir si era aconsellable o no seguir una línia d'actuació en l'acció privada i en l'acció col·lectiva es va recorre, fins a límits exagerats, al criteri d'allò que podríem anomenar per abreujar els resultats financers. Les decisions en tots els àmbits de la vida es varen convertir en una espècie de paròdia del malson d'un comptable*". (Podem retenir aquesta expressió "una mena de paròdia del malson d'un comptable" provocat pel domini ideològic dels resultats financers). Prossegueix Keynes: "*En lloc d'utilitzar l'ampli coneixement de recursos tècnics i materials per construir una ciutat meravellosa, el homes del segle XIX varen edificar barris de tuguris que segons la mesura de l'empresa privada "compensaven" els esforços del que havien construït. Ells varen creure que construir una ciutat meravellosa era una acte d' estrofolària follia que comportava hipotecar el futur segons l'idiota llenguatge de l'anàlisi dels beneficis comptables. (Podem anotar la definició: "idiota llenguatge de l'anàlisi dels beneficis comptables").(...) "Nogensmenys ningú pot entendre que la construcció de grans i meravelloses obres pugui empobrir el futur fins que hom li omple el cap de falses analogies provinents d'una comptabilitat irrellevant. Encara ara dediquem temps – la meitat sense èxit però també he de reconèixer que l'altre meitat satisfactòriament- a tractar de convèncer als nostres compatriotes que la nació en el seu conjunt serà clarament més rica si s'utilitzen els homes i les màquines desocupats per construir cases que tant necessàries són, que no pas si els mantenim en inactivitat. Malauradament els càlculs espuris segueixen enterbolint la ment d'aquesta generació que desconfia de conclusions que haurien d'ésser òbvies; una mentalitat influida per un sistema de comptabilitat financera que posa en dubte que aquesta operació sigui "rendible. Hem de continuar essent pobres perquè no és "rentable" ésser ric. Hem de viure en tuguris, no perquè no podem construir palaus sinó perquè no ens ho podem "permetre". La mateixa regla del càlcul financer autodestructiu regeix la nostra vida en tots els àmbits. Destruïm la bellesa del camp pel fet que les meravelles de la naturalesa sense propietari no tenen valor econòmic. Som capaços de barrar el Sol i les estrelles perquè no ofereixen beneficis crematístics. Londres és una de les ciutats més riques de la història de la civilització però no es pot "permetre" els màxims nivells de conquestes dels que són capaços els seus habitants perquè no són "rendibles". Si jo un dia governés posaria em marxa un programa per dotar a les nostres ciutats dels màxims nivells d'accés a l'art i a la vida civilitzada de que fossin capaços els seus residents, convençut que podria permetre'm tot el que podria crear i creient que el diner esmerçat d'aquesta manera no només seria millor que tot el que hem gastat en subsidis d'atur si no que convertiria l'atur en innecessari ja que a Anglaterra amb la quantia esmerçada en subsidis d'atur*

després de la guerra, podríem haver fet de les nostres ciutats les millors obres de l'home en tot el món".

Disculpin la llargària d'aquesta cita però en els temps d'avui és irresistible no posar l'accent en les paraules de Keynes referides a "l'idiota llenguatge de l'anàlisi dels beneficis comptables que ens omple el cap de falses analogies a partir d'una comptabilitat irrellevant". Malauradament, la mateixa "regla dels càlcul financer autodestructiu dominant" al segle XIX segueix "regint en tots els àmbits la nostra vida d'avui", com deia la cita de Keynes de fa vuitanta-cinc anys. Ara més que mai "destruïm la bellesa del camp pel fet que les meravelles de la naturalesa sense propietaris no tenen valor econòmic" i, tal vegada de manera irreversible "hem barrat el Sol i les estrelles perquè no ofereixen beneficis comptables".

Moltes gràcies per la seva atenció.

Miquel Rubirola i Torrent